

KULTÚRA

ROČNÍK VIII. – č. 21

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

14. DECEMBRA 2005

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 20 Sk

Požehnané a milostiplné
❄ VIANOCE ❄
želá redakcia Kultúra

Zázrivský smrek na Svätopeterskom námestí v roku 1994

V otázke názvu nášho stredovekého štátu musíme vychádzať z toho, že ani jeden prameň z čias trvania moravského štátu v 9. storočí neoznačuje ten štátny útvar adjektívom „Veľká“ (Morava). Všetci vieme, že od zlúčenia slovanského kniežatstva na rieke Morave so starším slovanským kniežatstvom na rieke Nitre (Nitrave) sa celý nový štátny útvar označoval názvom „Morava“ (Moravia, Maraha, Morou, Maravia, Morauia, Moraw a pod.), ale aj ako „Regnum Rastici“, „Moesia“ a ešte celým radom iných podobných pomenovaní. Je takisto známe, že termín „Veľká Morava“ po prvý raz použil byzantský cisár Konštantín VII. Porfyrogennetos vo svojom diele *De administrando imperio*, ktoré napísal približne v polovici 10. storočia. Treba však vedieť - aby sme použili jeho štýlový *incipit* - že Konštantínovo dielo obsahuje priveľa nepresných údajov a že ho nemožno považovať bez kritického rozboru za jednoznačný prameň, tým menej kodifiko-

Najstarší historický názov dnešného Slovenska

vať jeho rozličné názvy. V prípade prevzatia jeho výrazu *megalé Morabia* išlo veľmi pravdepodobne o nedostatočné, školské znalosti gréckeho jazyka. Lebo

MILAN S. ĎURICA

megalé má síce ako prvotný význam náš pojem „veľká“, ale má aj druhotný, v protokolárnej gréčtine byzantského dvora bežný význam „vzdialená, ďaleká, tá ďalšia“, alebo „vyššia“, na rozdiel od „nižnej Moravy“, ako to správne interpretoval už Pavol J. Šafárik. Teda s „veľkosťou“ rozlohy alebo politickej moci štátu to nemalo celkom nič spoločné.

Mnohým autorom ušla aj skutočnosť, že Konštantín VII. používa adjektívum *megalé* iba raz v 13., raz v 38. a raz v 40. hlave (knihe) svojho diela, a to

vtedy, keď hovorí o iných krajinách a národoch, najmä o *tourkoi*, ako on nazýval vtedajších Maďarov. Má však aj osobitnú 41. kapitolu s nadpisom *peritēs choras tēs Morabias*, v ktorej sa venuje *ex professo* Svätoplukovej ríši. Tam nepoužil ani raz adjektívum *megalé*, ale všetky tri razy dôsledne ju označuje v súlade so všetkými známymi prameňmi iba ako *Morabia*. Toto je dôkazom, že ani Konštantínovi VII. nemožno pripisovať názov Svätoplukovho štátu ako „Veľká Morava“. Tento názov bol odvodený jedine z nesprávneho výkladu adjektíva, ktoré on použil v celkom odlišnom zmysle. Konečne už aj viacerí českí historici opúšťajú tento ničím nepodložený názov Svätopukovho štátu.

(Pokračovanie na 4. strane)

Každý prevrat, každá zmena má zmysel, ak priniesie pokrok. Ja viem, slovo pokrok svojim falošným nadužívaním v minulosti stratilo pôvodný zmysel. Ale slovo za to nemôže, môže za to človek. Nakoniec, nie je jediným slovom, ktorému sme vykradli obsah. Slovo, ktoré znejú duto, hoci patria k základným stavebným kameňom ľudskosti, by bol veru dlhý rad.

Ale nezabíhajme. Čo ako skepticky, predsa len veríme v historický posun ľudskej spoločnosti k lepšiemu. Aspoň tak by to malo byť, lebo inak každé úsilie, pravda, okrem úsilia zachrániť dušu pre večný život, by nemalo zmysel. Od viery v aký-taký pokrok sa odvíja aj naša účasť na jeho dosahovaní, teda naša priama obeta. Lebo pokrok sa nedosahuje ľahko a veru stojí na pote a krvi tisícok, ba miliónov ľudí.

O to viac ma zaráža, ako ľahko sa človek vydobytého pokroku vzdáva. Západ porazil komunizmus nielen ekonomicky, ale najmä obranou ľudských práv. Sloboda svedomia, ako sa ukázalo, je hodnota vyššia ako čokoľvek iné.

Ale aký je Západ dnes, keď stratil protivníka, popri ktorom vyzeral omnoho mravnejšie?

Ukazuje sa, že euro-atlantická civilizácia je v kríze. Ukazuje sa, že sa opájame už nie slobodou, ale ľu-

Pokrok

TEODOR KRIŽKA

bovôľou svedomia. Ukazuje sa, že viac nie sme schopní byť svetu príkladom.

Naše intelektuálne elity, uzavreté do seba, sebauspokojené a v tomto sebauspokojení aj tak trochu naduté, už nie sú schopné povýšiť mravnosť nad záujmy svojej civilizácie, ba čo, nad záujmy svojich chlebdarcov. Slovom, globalizácia akoby predbiehala šíriacu sa mravnosť, resp. opačne, globalizácia sama je neraz šíriteľom nemravnosti. Môžeme sa preto čudovať, že zvyšok sveta, ktorý si zachoval aké-také mravné normy a tradície má z našej expanzie strach? Veď si nalejme čistého vína: globalizácia, to nie je slobodné prelínanie sa kultúr, ale vlna cunami valíaca sa všetkými smermi zo Západu po celej planéte.

Čo môže zastaviť takýto prírodný živel? Aká sila dokáže vzdorovať moderným armádam a ekonomickej blokáde?

S úžasom hľadáme na nekončiaci sa rad samovražedných atentátov moslimských radikálov. Priveľmi povrchné a zľahčujúce ich odsudzujeme. Ale keby sa globalizácia diala opačným smerom, povedzme od čínskeho múru, prípadne od Mekky k nám, vyšli by sme jej v ústrety s holými rukami a privítali by sme ju ako dar? Neporodila by takáto globalizácia radikálov aj uprostred kresťanstva, ktorí by sa vzopreli duchovným i samému pápežovi a so zbraňou v ruke by sa postavili na obranu kríža?

Svet stojí pred veľkou výzvou. Ak sa totiž má globalizovať, musí dozrieť aj k novej mravnosti. Musí sa naučiť vnímať hlas každého, tobôž hlas hladujúceho juhu. Musíme sa naučiť deliť sa o svoj blahobyt a bezpečnosť zavčasu, ba dokonca preventívne, lebo onedlho – až si svoj podiel z bohatstva juh príde zobrať sám - môže byť neskoro.

A ešte poznámka: nie je súčasné napätie vo svete varovaním, aby sme sa zachránili my sami pred sebou?

Maličké Slovensko sa tiež zmieta niekde na hrebeni globalizačnej vlny. Táto vlna sa valí naprieč celou spoločnosťou, naprieč nami samotnými. Cúdi a triedi charaktery podobne ako iná zlá vlna spred pol storočia. I dnes sa nájde množstvo bezcharakterných ľudí, ktorí si bezmyšlienkovito osvojujú novodobý slovník a frázy. I dnes existujú zástupy ochotných nahradiť každého, kto uplatní svoje kritické myslenie, aby zaplnili svojimi dutými rečami diery po odstránenom charaktere...

No nechcem byť iba pesimista, preto na záver niečo aj o nádeji. Vidím ju v mladých ľuďoch, ktorých stretávam na občasných cestách po Slovensku. Rastú ako solitéry, ale i v malých skupinkách, a sú krásni. Povieť vám, stretol som už i takých, ktorí by boli hodní viesť náš štát, lebo majú na to nielen inteligenciu, vzdelanie, ale i charakter a najmä lásku k vlasti. Modlime sa, aby sme boli hodní ich budúcej obety.

www.kultura-fb.sk

O čo sa tu hrá?

Otvorený list ministrovi vnútra

Tým, čoho sa naša vládna moc dopustila 29. októbra 2005 v Modre, stratila naša Slovenská republika akékoľvek právo karhať iné národy a štáty za ich nedemokratické porušovanie ľudských a občianskych práv a slobôd.

Psy, jazdná polícia, kukláči s obuškami mlátiaci hlava-nehlava nastupujú v tzv. vyspelých demokraciách vždy až vtedy, keď si polícia nevie poradiť so zástupmi demonštrantov demolujúcich verejný či súkromný majetok vytíkaním obchodov, podpaľovaním áut, hádzaním na policajtov kamene alebo zapálené predmety.

Nič také sa v Modre nedialo! Načo potom toľká priam hysterická ostraha a bezprecedentná surovosť policajných zložíek?!

V Modre šlo o hold Ľudovítovi Štúrovi pri príležitosti 190. výročia jeho narodenia. Mladí ľudia a ďalší občania Slovenskej republiky dôstojne kráčali so slovenskými štátnymi zástavami, aby si uctili pamiatku nášho veľikána. Na modranskom cintoríne s pietou položili veniec na jeho hrob a s rovnakou úctou chceli položiť veniec pri pamätníku štúrovcov na námestí. Toto bol dôvod na taký brutálny zásah, ktorý im v tom zabránil?!

Tí, ktorí dali na túto krvavú nepravosť príkaz, zrejme nevedeli, čo činia. Alebo vedeli?! Prečo sme oprávnení chápať ich rozhorčenie i tak, že sa tým demonštratívne prihlásili k odkazu „veľkého Stalina“, ktorý slovenský národný pozdvih meruôsmych rokov (a tým zrejme každý slovenský národný prejav) odsúdil ako reakčný, vyzdvihujúc košútovskú revolúciu (a tým zrejme i každý ďalší maďarský prejav) ako pokrokový???

Prečo inak by naša vládna moc odovzdane a pokorne trpela stavenie pomníkov „pokrokových osobností“, kadejakých mýtických turulov, i slávnosti okolo nich, hory vencov s maďarskými trikolórmi, maďarské štátne zástavy a všadeprítomnú hymnu susedného štátu, ako i plamenné výzvy žiadajúce odčinenie krívd spáchaných Slovákmí na maďarskom národe?! Často spestrujú tieto akcie čurkovsko-orbánovský revizionisti, všetko maďarskí štátni občania, ktorých sa naše médiá neodvážia nazvať veľkomaďarskými nacionalistami. Len si prípadne dovoľia úctivo sa spýtať niektorého z vystupujúcich čelných predstaviteľov Strane maďarskej koalície, nezriedka podpredsedu Národnej rady SR či Vlády SR, ktorí vždy odvetia (ako naposledy Béla Bugár v Šahách), že je to v poriadku, lebo všetko malo pokojný priebeh. Bodaj by nemalo pri takých dvoch dia-metrálne rozdielnych metoch!

Dokedy ešte dovoľíme, aby všetko slovenské bolo u nás, v našej Slovenskej republike hanlivu nálepkované ako škodlivý prehnaný ultranacionalizmus či fašizmus, ktorý u nás na Slovensku (na rozdiel od okolitých štátov) nikdy nezapustil korene?

Táto nielen médiami pestovaná a do hláv ľudí priam vtíkaná nebezpečná psychóza, tento zákerný mýtus mi veľmi boľavo pripomína päťdesiate roky minulého storočia plného teroru a zastráňovania.

Prečo sa vehementne bojuje vraj proti slovenskej xenofóbii a tým systematicky a vytrvalo pestuje protislovenská xenofóbia, ktorá stavia na pranier každého proslovensky zmýšľajúceho človeka, hoci si ten iba bráni svoje, to rafinované i otvorene ohrozované právo byť Slovákom?

O čo sa tu hrá? Kto sa nás to zasa rozhodol zhltnúť a my mu v tom pomáhame? Ako tomu rozumieť?!

15. novembra 2005
EVA KRISTÍNOVÁ

Za účasti troch veľvyslancov – za Rakúsko v SR Martina Bollendorfa, v Rakúsku za ČR Rudolfa Jindráka a za SR Jozefa Klimka, troch štátnych sekretárov a riaditeľa Rakúskeho štátneho archívu Lorenza Mikoletzkeho bola 3. novembra slávnostne otvorená výstava s podnetným názvom „Praž – Viedeň – Bratislava v diplomacii 1920-2005“. Výstava spadajúca pod všeobecný kontext jubilejného roka 2005, ktorým sa v Rakúsku s určitou okázalosťou, ale aj známymi spormi ohľadom tézy „oslobodenia“, slávi 60 rokov od skončenia druhej svetovej vojny a 50 rokov od podpísania Štátnej zmluvy, mala v prvom rade ozrejmiť fakt, že pred 85 rokmi došlo medzi prvou ČSR a Rakúskom k ustanoveniu riadnych diplomatických vzťahov. Stalo sa tak 20. januára 1920, keď prvý rakúsky chargé d'affaires dr. Ferdinand Marek odovzdal ministrovi zahraničných vecí dr. Edvardovi Benešovi kabinety list. Do exponátov výstavy tento písomný doklad zaradený nie je, návštevník si však môže pozrieť opis kabinety listu prvého československého chargé d'affaires dr. Roberta Fliedera.

Medzivojnové obdobie, v ktorom všeobecne prevládali viac konflikty ako spolupráca a charakterizované neschopnosťou Prahy nájsť vo Viedni trvalého a spoľahlivého spojenca, je teda pomerne dobre zdokumentované. Medziňm sa tu nachádza memorandum apoštolského nuncia v Rakúsku Theodora Valfre di Bonza Československému národnému výboru do dňa 4. novembra 1918 so žiadosťou o pomoc pri zásobovaní Viedne z českých zemí. Táto úprimná prosba sa týkala hlavne dodávok čierneho uhlia, keďže rakúska strana po rozpade monarchie stratila právo disponovať uhoľnými baňami na Ostravsko-Tešínsku a v sliezskych uhoľných revíroch. Zaujímavá je nota francúzskeho ministra zahraničných vecí Stephena Pichona Benešovi ohľadom rakúskeho protestu proti začleneniu nemeckých provincií do Československa. Nota obsahuje aj uznanie historickej hranice českých zemí a Slovenska, čím potvrdila ústretový krok francúzskej vlády voči uznaniu hraničných požiadaviek.

Zo Slovenského národného archívu je za celé dvadsaťročné obdobie uvedený jeden jediný dokument z celkového počtu 49 a síce je ním obežník ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska v Bratislave o započatí činnosti rakúskeho pasového oddelenia v Bratislave pod vedením vicekonzula Georga Alexicha dňom 4. marca 1920. To je snáď skutočnosť, nad ktorou sa možno pozastaviť, avšak nie je v rozpore s danou koncepciou výstavy, keďže Slovensko v období 1918-1938 s Viedňou diplomatické styky nemalo. Za obdobie po pripojení Rakúskej republiky k Veľkonemeckej ríši je zastúpený jeden archívny prameň, ktorý dokumentuje likvidáciu československého vyslanectva vo Viedni ako aj jeho odovzdanie generálnemu konzulovi a vice versa. Československý generálny konzulát ukončil svoju činnosť 15. marca 1939, teda v deň vyhlásenia protoktorátu Čechy a Morava a v deň po vyhlásení samostatného slovenského štátu. A práve z obdobia existencie Slovenskej republiky 1939-1945 nie je na výstave na nahliadnutie nielenže žiaden exponát, mlčia o nej aj úvodní-

Praž – Viedeň – Bratislava v diplomacii 1920 - 2005

Výstava v Rakúskom štátnom archíve vo Viedni

ky uverejnené v katalógu výstavy, vydaného z nepochopiteľných dôvodov len dvojязыčne - nemecko-česky. Pravda, diplomatické vzťahy medzi Rakúskom a Slovenskom v tomto období nejestvovali. Avšak vo Viedni bol zriadený riadny generálny konzulát, ktorý plných šesť rokov viedol generálny konzul Rudolf Vávra, rodák z Viedne. Jeho činnosť si napriek faktu, že sa nejednalo o plnoprávneho diplomatického titulára, zasluhuje pozornosť, o čom svedčí aj 143 krabíc pozostalostí konzulátu uložených v Slovenskom národnom archíve v Bratislave, obsahujúcich vízovo-pasovú, spoločensko-kultúrnu (život viedenských slovenských študentov, činnosť spolku TATRAN), kultúrno-politickú, obchodnú a vojenskú (na konzuláte existoval vojenský referát) agendu. Vávra bol známy svojou ľudskosťou a ochotou pomáhať v núdzi – pomáhal zachovávať slovenské obchody vo Viedni, podporoval slovenských študentov, z vlastného vrecka platil učiteľa slovenského jazyka vo Viedni, zachraňoval celé stovky utečencov utekajúcich z lágrov z Ríše a Francúzska, vystavoval im pasy, prevážal ich na Slovensko; po vypuknutí povstania zachraňoval povstaleckých vojakov a dôstojníkov odvečených do Nemecka, dokonca

dopomohol k úteku neskoršieho povereníka vnútra Fraštackého. Svedčí o tom výpoveď jeho zamestnanca Jána Ferjanca uložená v SNA, v ktorej je pre obhajcu Vávru pred Národným súdom uvedených mnoho detailov.

Bývalému konzulovi sa za jeho ľudomilnú činnosť nielenže nedostalo vďaky, naopak bol postavený pred Národný súd a odsúdený na 20 rokov. V súčasnosti mu hrozí navyše zabudnutie.

Obdobie povojnových rokov, príznačné svojím navonok nezmieriteľným antagonizmom súperiacich veľmocí a existenciou železnej opony, ktorá sa v silnej miere prejavila hlavne na rakúsko-česko-slovenských hraniciach, je napriek politike minimálneho udržiavania kontaktov pomerne dobre zdokumentované. Medziňm je vystavená telegrafická odpoveď rakúskeho kancelára Júliusa Raaba na gratuláciu československého premiéra Viliama Širokého k podpísaniu Štátnej zmluvy v roku 1955. Prvým československým ministrom zahraničných vecí, ktorý po roku 1945 navštívil susednú krajinu, bol Slovák Bohuslav Chňoupek. Návšteva sa uskutočnila 19. decembra 1974. Povýšenie vyslanectva vo Viedni na veľvyslanectvo takisto spadá do obdobia úradovania Chňoupeka. Stalo sa tak

Kresba: Andrej Mišanek

Pomaly, ale isto sa pomalými krôčikmi po celom svete udomáčuje sviatok Halloween. Aj keď zatiaľ 31. októbra nevidíme na Slovensku pochodujuúcich ľudí v maskách upírov, bosoriek, strašidiel a netvorov a deti chodia po domoch zbierať sladkosti s výkrikmi „treat or trick!“ (počasť, alebo oľutuješ), veľký dôvod na radosť nie je, keď sa pozrieme na okolité krajiny (napokon aj reality show prišli sem s niekoľkoročným oneskorením). Napríklad v Lotyšsku sa v tomto roku v hlavnom meste Ríge uskutočnil halloweenský pochod stredom mesta. Atribúty a symbolika Halloweenu už niekoľko rokov vždy v tomto období šíri elektronickými médiami – v televízii, v internete, televízny program začína byť upravovaný s ohľadom na tento „progressívny“ sviatok aj grafika slovenských internetových stránok. Skúsme sa pozrieť, o čom tento sviatok je a odkiaľ sa vzal.

Mnohí ľudia sa nesprávne domnievajú, že Halloween má severoamerický pôvod. V skutočnosti vznikol v keltskom prostredí Západnej Európy (Írska, Anglicka a Francúzska) a má už niekoľko tisíc rokov. Kelti sláviť 31. októbra Samhain – koniec leta a začiatok zimy (rok Kelti rozdeľovali na leto a zimu).

V tento deň podľa ich predstáv božstvo Samhain (vládca tmy a mŕtvych) otváralo brány do minulosti a do budúcnosti, cez ktorú mohli ľahko preniknúť mystické bytosti z iného sveta. Keď územia Keltovládli Rimania, ktorí v tento deň slávilí vlastný sviatok - Deň Pomany (bohyně rastlín), na územiach, kde tieto etniká žili spolu, došlo k prelínaniu tradícií Rimanov a Keltovl. Neskôr v stredoveku síce

používali tekvice, keďže sa z nich dajú hlavy ľahšie modelovať). Podľa legendy takto istý kováč Jack odstrašil diabla (s ktorým paktoval), keď prišiel po jeho dušu. Do neba sa však nedostal pre veľké množstvo hriechov, a tak musel ako strašidlo blúdiť po tomto svete. Příklad, sotva hodný nasledovania...

Do Severnej Ameriky Halloween dovezli írski prisťahovalci, kde získal veľkú popularitu. (Ale aj tam sa

A ešte raz o Halloweene...

kristianizácia Európy čiastočne potlačila pohanské zvyky, ale po prenosu pápežom Gregorom III. Dňa všetkých svätých z 13. mája na 1. október (835) pohanské tradície začínajú v tejto oblasti znovu ožívať a prelínať s kresťanskými.

Večer pred Dňom všetkých svätých sa začína nazývať All Hallow's Even, neskôr Hallowe'en.

Mimoriadne populárnym sa stáva na začiatku Novoveku. Vtedy okrem návratu k „ideálom antiky“ narastá záujem o mágiu, čarovanie a podobné veci.

Spolu s tým vzniká aj tradícia svietiacej hlavy vyrábanej z repy (neskôr už v prostredí Severnej Ameriky namiesto repy sa začínajú

nájsť veľa odporcov tohto sviatku.) Na prelome XIX. a XX. storočia sa rozšírila móda rozbíjania okien a podpaľovania stromov. Vtedy v skautskom hnutí sa zrodilo heslo „Sane Halloween“ (Zdravý Halloween). V polovici XX. st. sviatok začína naberať čoraz komerčnejší ráz.

Halloween v súčasnosti sa stal nezanedbateľným fenoménom, spojeným masovou pop – kultúrou. Vlastná symbolika – netopiere, tekvicové hlavy, kostry, pavúky, čierne mačky (tu treba však spomenúť, že mačky v slovenskej mytológii na rozdiel od západoeurópskej, neboli spajované s temnými silami. Napríklad v Kyjevskej Rusi sa veľmi cenili a zabitie mačky, schopnej poľovať na potkany,

sa trestalo vysokou pokutou). Tiež filmy, špeciálne „halloweenské“ recepty, návody, ako oslavovať, ako správne dekorovať svoju izbu, rituály...

„No a čo?, možno povie niekto, „Prečo nevyužiť ďalší dôvod, aj keď trochu kontroverzný, zabaviť sa? Dovoľm si položiť protiotázku: „Prečo takto? Prečo také holdovanie čiernej mágie, načo symbolika blízka satanistickej? Prečo máme oslavovať spolu s čiernymi mágmi a satanistami (treba poznamenať, že v týchto kruhoch sa prikladá Halloweenu veľká dôležitosť)?“ Všetko toto je oveľa vážnejšie, ako sa na prvý pohľad zdá.

Každoročne je sviatok spojený nielen s takými „huncútstvami“ ako napríklad rozbíjanie vitrín, ale aj vraždami, znesvätením kresťanských chrámov, požiarimi s tragickými následkami a samozrejme početnými otravami sladkosťami. Priaznivci Halloweenu väčšinou tvrdia, že ide o neškodnú recesiú a spôsob zábavy. V skutočnosti však ovládať a využívať spomínané sily sa absolútne nedá. Iba im slúžiť...

Hovori sa, že keď anglický spisovateľ Lewis čítal knihu svojho priateľa J. Tolkiena (áno, toho), odhodil ju so slovami „neslobodno tak dlho písať o Zle!“ Budem sa riadiť touto múdrou radou. Dixi.

ROMAN ZAGORA

rovnako 19. decembra uznesením predsedníctva vlády ČSSR, ktorého súčasťou je aj finančné a majetkovoprávne vyrovnanie s Rakúskom. Na základe tohto uznesenia ako aj nasledovného zmluvného zaväzku bola určená paušálna suma jednej miliardy šilingov, ktorou mali byť rakúski štátni občania k 27. aprílu 1945 odškodnení. Treba len dodať, že rakúška strana sa týmto aktom vzdala možných budúcich majetkovo-právnych požiadaviek voči susedskému štátu.

Obdobie Slovenskej republiky 1993-2005 je dokumentované celkove deviatimi dokumentmi. Snád' najzaujímavejšie je oficiálne uznanie nezávislosti a suverenity Slovenskej republiky ministrom zahraničných vecí Aloisom Mockom, datované 1. januára 1993. Takisto je toto obdobie zviditeľnené množstvom fotografií so všetkými dilomatickými zástupiteľmi, s návštevami slovenských prezidentov v Rakúsku ako aj s interiérom rezidence slovenského veľvyslancu na Maxingstrasse.

Celá výstava robí dojem, akoby sa na ňu Slovensko dostalo len náhodou, pretože sa nedá ignorovať jeho terajšia štátna suverenita. Avšak skutočným objektom záujmu je vlastne už neexistujúce Československo! Dosvedčuje to aj úvodník riaditeľa Rakúskeho štátneho archívu, v ktorom sa píše: „Po dvoch rokoch prípravných jednaní boli pred 85-timi rokmi naviazané diplomatické styky a k ich prerušeniu došlo len (sic!) v dobe, kedy oba štáty v dôsledku národne-socialistického jarma stratili svoju samostatnosť.“ Nespomína sa, že k tomu došlo v roku 1992, teda v roku opätovného zániku Československa. A ďalej: „Priпомienke tohto jubilea je venovaná táto výstava, ktorá by mala vo Viedni a v Prahe priniesť pohľad na spoločné vzťahy a na osobnosti, ktoré v nich boli činné.“

Čo dodať? Výstava ako aj katalóg sú očividne určené pre rakúsko-české publikum; napokon pokračovaním Viedenskej premiéry je poverená Praha, kde od 2. do 24. februára 2006 v Toskánskom paláci budú exponáty vystavené. V opise vystavených exponátov sa opäť kde-tu nachádza ono povestné, abstraktné „československý“, sice akceptovateľné vo vzťahu k výlučnej československej štátnosti, ale už nie na identifikáciu národnej príslušnosti. Nerozlišuje sa teda medzi „slovenský“ a „český“, keď napríklad autori diel vydaných v rokoch 1968-1969 rakúskymi a nemeckými nakladateľstvami sú označení autormi „československými“.

Výstava teda dáva za pravdu historikom, ktorí sú toho názoru, že na objasnenie vzájomných vzťahov medzi týmito dvoma stredoeurópskymi štátmi v 20. storočí je ešte treba popracovať. Slúžila tomu aj konferencia na pôde Trnavskej univerzity v spolupráci s Viedenskou univerzitou v máji 2005, zborník ktorej by sa mal začiatkom roka 2006 objaviť a sprístupniť tak problematiku zainteresovanému publiku. Na spomínanej konferencii sme vychádzali z koncepcie, že obojstranné vzťahy dvoch susediacich krajín sa neodohrávajú len v rovine čisto etatickej, ale zobrazujú celú škálu problémov vychádzajúc z reality doby a v neposlednom rade sú aj výsledkom rešpektovania nezmeniteľných historických skutočností.

BEÁTA BLEHOVÁ

POZNÁMKY:

1 V Rakúsku je neustále aktuálny historický spor, ktorý sa vedie v súvislosti s rokom „oslobodenia“ (1945) a jeho interpretácie. Časť „osvietených“ historikov je toho názoru, že koniec vojny priniesol Rakúskemu obyvateľstvu oslobodenie, pričom je zrejmé, že takéto videnie sa vzťahuje predovšetkým na pád nacistického diktatória. Fakt, že rok 1945 priniesol nové obsadenie krajiny a jej desaťročnú štátnu nesamostatnosť a teda de facto bolo Rakúsko oslobodené až v roku 1955, keď nadobudlo nielen štátnu suverenitu, ale aj pre obdobie studenej vojny nesmierne výhodnú neutralitu, je akokoľby zatlačaný do úzadia.

2 Čiže po podpísaní mierovej zmluvy vládou Karla Rennera v Saint Germain ako aj presadením zahraničnopolitickej koncepcie ČSR voči Rakúsku

3 Lorenz Mikoletzky, Na úvod, in: Prag – Wien – Pressburg in der Diplomatie 1920-2005. Katalog zur Ausstellung des Österreichischen Staatsarchivs, der Botschaft der Tschechischen Republik und der Botschaft der Slowakischen Republik, Wien 2005, S. 59.

MIKULÁŠ SEDLÁK

Po šestnástich rokoch...

Slovensko patrí medzi chudobné štáty EÚ

Za uplynulých šesť rokov sa neprejavili náležité spoločenské zmeny na Slovensku vo vývoji ekonomiky a životnej úrovne obyvateľstva.

Podľa prepočtov dosiahol r. 2004 reálny HDP Slovenska oproti r. 1990 iba 119%. Vzhľadom na jeho slimačí ekonomický vývoj v tomto období klesla oproti vyspelým štátom relatívna úroveň výkonnosti nášho hospodárstva. R. 1990 predstavoval reálny HDP na obyvateľa minimálne 57% priemeru HDP vtedajšej EÚ. Podľa správy OECD uverejnenej 4. 1. 2005 patríme dnes spomedzi jeho členov do štvrtej (poslednej) skupiny, teda k najchudobnejším štátom s podielom 49% priemeru HDP na hlavu OECD. Lepšie je na tom Maďarsko a Česko. Sme piatou najchudobnejšou krajinou EÚ 25 s približne 52 percentami jej priemeru.

Na Slovensku sa hrozivo roztvorili rozdiely medzi regiónmi. Východná oblasť patrí medzi desať najbiednejších regiónov rozšírenej EÚ (nachádza sa na 9.mieste).

V životnej úrovni občanov zaostávame za rokom 1989 a prenikavo za vyspelými štátmi a dokonca i za štátmi, ktoré sa pohybujú okolo priemeru hospodárskej výkonnosti EÚ 25.

Priemerná reálna mzda dosahovala r. 2004 - 93,2% úrovne r. 1989. Podľa iných prameňov bolo to len 91,6%. Zároveň sa prehĺbila disparita v mzdách medzi občanmi a medzi regiónmi.

Až 70,1% zamestnaných má hrubú mesačnú mzdu pod jej priemernú nominálnu úroveň. V správe Európskej komisie o sociálnej ochrane sa uvádza, že na Slovensku je najvyššia relatívna chudoba spomedzi krajín EÚ, keď vyše pätiny (21%) ľudí žije v nej. Podľa nedávnej správy Svetovej banky sa po reformách zväčšila "intenzita chudoby", čiže chudobní sú ešte chudobnejší. Na druhom póle máme však okolo 300 rýchlokvasných miliardárov a viac ako tisíc multimilionárov.

V neblahých pomeroch sa nachádzajú dôchodcovia. Priemerný reálny starobný dôchodok r. 2002 bol o 17% nižší ako r. 1990. R. 2003 klesla jeho reálna výška o 2,7% a r. 2004 sa nezmenila. Na dôchodky dávame len 7,5% HDP, kým priemer EÚ 15 je 12,6%.

Z okolitých štátov V4 sme výškou miezd a životnou úrovňou na poslednom mieste. Pripasť nominálnych miezd SR oproti priemeru EÚ15 je 7,1 násobne väčšia. Keďže naša cenová hladina je nižšia, predstavuje reálny rozdiel v mzdách medzi nami a priemerom pôvodnej únie približne tretinu.

Z analýzy "Sledovanie bohatstva domácností v novej Európe za rok 2004" vyplýva, že náš priemerný občan je sumou finančného bohatstva na úrovni Poľska, čo znamená 2 330 eur (vyše 90 tisíc korún) na hlavu, kým priemer EÚ15 je 31 500 eur, čiže 7,4 násobne viac.

Stále nás trápi vysoká miera nezamestnanosti, ktorá dosiahla podľa Slovenského štatistického úradu v druhom štvrťroku tohto roka 16,2%. Jej úroveň sme na druhom mieste štátov OECD. Je to viac ako dvojnásobok priemeru EÚ15. V rámci Európskej únie máme najväčšie starosti s dlhodobou nezamestnanosťou. Podľa prieskumu o pracovnej sile - Labour Force Survey 2004, ktorý zverejnil Eurostat v septembri t. r., sú dve tretiny (64,7%) našich nezamestnaných bez práce dlhšie ako rok, kým priemer EÚ25 je 44,2%. Vykazujeme druhú najvyššiu regionálnu mieru nezamestnanosti EÚ25.

Psychológovia na nedávnom stretnutí (v októbri t. r.) sa zhodli na tom, že psychické zdravie detí u nás je ohrozené, keď na vine je chudoba v rodinách. Podľa Národnej správy MŠ SR o mládeži je chudobe vystavených až 30% mládeže do 15 rokov. Správa nič nehovorí o tom,

koľko detí máme narušených nie kvôli chudobe, ale kvôli prebytku v rodinách tzv. novodobých celebrit a brojerových zbohatlíkov. Bolo by to určite prekvapujúce. Ekonomická chudoba je relatívna, lenže strach z nej je absolútny.

Pani ministerka práce a sociálnych vecí sa nedávno vyjadřila k našej situácii takto: "Sme zdravá krajina so všetkými chorobami". Je to prinajmenšom kontradičný výrok.

Ideál otvorenej spoločnosti sa nám nepodarilo naplniť. Otvorila sa len pre tých, ktorí prišli poľahky k majetku. Súčasne klesá miera rovnosti príležitostí pre jednotlivcov a rýchlo stúpa miera nerovnosti.

V tejto súvislosti platí pre nás to, čo konštatuje vo svojej novej knihe harvardský profesor Benjamin Friedman, ktorá vyšla pod názvom "Morálne dôsledky hospodárskeho rastu". Píše: "Sociálne porovnávanie prebúda v ľuďoch znepokojenie a niekedy vyvoláva priamo konflikty". Iný autor k tomu dodáva, že ak sa očakávania ľudí nenaplnia, môžu konflikty prepuknúť výnimočnou silou.

Budúcnosť Slovenska je v budovaní humánnej spoločnosti

Liberalizmus v spoločnosti a teda aj v ekonomike dláždí cestu do pekla už tu na zemi. Hospodárstvo nie je totiž len pre vyvolených, ale pre všetkých občanov.

Preto východiskom budúceho zdravého ekonomického a sociálneho rozvoja SR má sa stať model sociálno-trhového hospodárstva zodpovedajúci 21. storočiu a našim podmienkam. K jeho hlavným atribútom majú patriť: vytvorenie rovnováhy medzi dilemou: individualizmus verus kolektivismus; rešpektovanie humánnej európskej tradície sociálnej solidarity; symbióza trhového mechanizmu s makroekonomickou reguláciou; synergia súkromného a verejného sektora.

Nový model trhového hospodárstva treba doplniť o dlhodobú víziu a strednodobú stratégiu, ktoré načrtnú ciele a cesty na dobiehanie Slovenska k EÚ v ekonomickej a sociálnej oblasti. K tejto téme uvediem niektoré strategické predpoklady nášho rozvoja do r. 2010.

Prioritou hospodárstva v nasledujúcich rokoch má byť zabezpečenie trvalo udržateľného relatívne vysokého rastu HDP na obyvateľa. Za nevyhnutné tempo rastu reálneho HDP pokladáme minimálne 5%. Pri takom vývoji a v prípade, že bude priemerný ročný ekonomický rast HDP na obyvateľa EÚ15 v budúcich rokoch 2,5%, činil by náš HDP na obyvateľa r. 2010 okolo 59% priemernej HDP EÚ15, čo by bolo len o niečo viac, ako sme mali r. 1990.

Táto predstava korešponduje v podstate s prognózou Svetovej banky, podľa ktorej potrebuje Slovensko na dosiahnutie 75% priemernej úrovne HDP na obyvateľa EÚ15 14 rokov a na vyrovnanie sa s jej priemerom (100% jeho úrovne) 23 rokov.

Z hľadiska faktorov pôsobiacich na predpokladaný priemerný ročný tvorbu HDP do r. 2010, t. j. z hľadiska použitia pracovných zdrojov a produktivity práce, bude ju podmieňovať v malej miere zvyšovanie počtu pracovníkov. Vývoj reálneho HDP musí preto závisieť vo veľmi veľkej miere (približne na 90%) od rastu produktivity práce.

Z aspektu vývoja štruktúry použitia HDP do r. 2010 malo by sa zrýchliť oproti minulosti tempo rastu spotreby domácností, a to natoľko, aby sa toto podieľalo na priemernom ročnom raste HDP približne 55%. Tvorba hrubého kapitálu, ktorá činila r. 2004 na použitý HDP 27,0%, mala by predstavovať na jeho priemernom ročnom raste okolo 38%.

Do r. 2010 bude pokračovať zmena sektorovej štruktúry hospodárstva prejavujúca sa v dezindustrializácii a terciarizácii, ktorá zaostáva za štruktúrou ekonomik bývalej päťnástky. V tomto prípade predpokladáme nasledovný trend.

Absolútne i relatívne klesne počet zamestnaných v primárnom sektore, v podstate v poľnohospodárstve. Je reálne očakávať, že ich podiel na celkovom počte pracovníkov hospodárstva sa dostane do r. 2010 na úroveň 5,0 až 4,8%, keď r. 2003 predstavoval 5,8%.

K percentuálnemu poklesu zamestnanosti na počte pracovníkov v hospodárstve dôjde v sekundárnom sektore. Podľa odhadu malo by v ňom pracovať r. 2010 namiesto 35,0% r. 2003 približne 33-32% ľudí. Podiel zamestnaných v priemysle, ktorý je stále vysoký a činil r. 2003 29,3%, môže klesnúť zhruba na 24 až 23%, zatiaľ čo v stavebníctve by mal stúpnúť (vzhľadom na potrebu realizácie významných stavebných projektov) z 5,7% r. 2003 na 8, príp. 9%.

Pokračovanie v reštrukturalizácii vyžaduje priemysel. V ňom si zachová postavenie vedúceho priemyselného odvetvia strojárstvo. Do konca tohto desaťročia dosiahne najväčšiu dynamiku rastu výroba dopravných prostriedkov. Hoci budovanie automobilového priemyslu je v súčasnosti dobrou voľbou (vyžaduje však komplexné vybavenie), vzhľadom na možné riziká s ním spojené treba sa pripravovať už dnes na to, čo máme urobiť, aby sme predišli možným hrozbám. V tomto prípade je nevyhnutné presunúť váhu priemyslu na odvetvia s vysokou pridanou hodnotou, t. j. prechádzať na sofistikovanejšiu produkciu.

V zhode so svetovým trendom porastie u nás terciárny sektor, čo sa prejaví v absolútnom i relatívnom raste počtu jeho zamestnancov. Jeho podiel mal by sa pohybovať r. 2010 namiesto terajších

59,2% medzi 61 až 63 percentami zamestnaných. Mimoriadnu pozornosť si vyžadujú tzv. strategické služby, t. j. tie, ktoré sa zapodieľajú hlavným zdrojom ekonomického rastu v podmienkach poznatkovej spoločnosti, čiže rozvojom ľudského kapitálu ako nositeľa znalostí. Pre Slovensko je totiž jedinou možnosťou, ako dosiahnuť dlhodobú perspektívu, orientácia na znalostnú ekonomiku. O nej nestačí iba hovoriť, ale treba tak konať.

Slovensko nevenuje dostatočnú pozornosť vzdelaniu, čo dokumentujú rôzne komparatívne údaje o ňom. Z výročnej správy OSN o vzdelaní zo septembra 2004 vyplýva, že naše školstvo výrazne zaostáva spomedzi jeho 30 štátov.

Vo výdavkoch na jedného študujúceho vo všetkých stupňoch vzdelania sme na konci tabuľky OECD. Je paradoxné, že do väzňov investujeme desaťnásobne viac ako do žiaka základnej a strednej školy.

Na spodku rebríčka OECD je školstvo aj podľa financovania. Vydávame naň približne 3,9% HDP, kým priemer OECD je 6,2%. Vzhľadom na prioritu vzdelania je nevyhnutné zvýšiť výdaje na školstvo do r. 2010 minimálne na 5,5% HDP.

Od r. 1990 do r. 2003 (vrátane) zvýšil sa počet študentov našich vysokých škôl zo 62 103 na 145 121, čiže 2,3 násobne, pričom výdavky na vysokoškolské vzdelanie klesli z 1,05% na 0,72% HDP. Preto je celkom odôvodnené, aby financie pre vysoké školy sa dostali do r. 2010 na približne 1,2% HDP.

Veľkú deštrukciu zažila veda a výskum. Po r. 1989 až do r. 2003 poklesol počet pracovníkov vedeckovýskumnej základne z približne 60,5 tisíc na 20 928, čiže na 34,6% pôvodného stavu. Kým vo Fínsku tvoria výskumní pracovníci takmer 2% všetkých ekonomicky aktívnych obyvateľov, na Slovensku je to 0,6%, čo je alarmujúci stav.

Celkové výdavky na vedu a výskum poklesli u nás v rokoch 1993-2003 z 1,45% na 0,59% HDP, pričom výdavky zo štátneho rozpočtu klesli z 0,46% na 0,26% HDP. Výškou vynakladaných ročných prostriedkov na ne, ktorá činila r. 2004 0,6% HDP, sa ocitáme na poslednom mieste štátov Únie, keď ich priemer bol r. 2003 1,9% HDP. Na najvyššom stupni ich financovania je Švédsko s 4,27%-ami HDP r. 2003. Podľa nášho predpokladu mali by sa zvýšiť na Slovensku výdaje na vedu a výskum do r. 2010 minimálne na 2,5% HDP.

Budovanie znalostnej ekonomiky je postupný a dlhodobý proces. Čím väčšie a razantnejšie ho naštartujeme a čím skôr dokážeme realizovať príslušné zmeny, tým rýchlejšie získame žiaduce komparatívne výhody. To platí pre každú vládu SR bez ohľadu na jej politické „zafarbenie“.

Kresba: Andrej Mišanek

(Dokončenie z 1. strany)

ČO OZNAČOVAL KONKRÉTNE HISTORICKÝ NÁZOV „MORAVA“?

Druhou, veľmi dôležitou otázkou je určiť historický obsah pojmu „Morava“. Zdá sa, že najväčšia časť slovenských, ale aj iných historikov sa nevie ubrániť spätnej projekcii obsahu tohto pojmu, ktorý nadobudol postupným historickým vývinom (úzenná časť českého kniežatstva, neskôr kráľovstva, od konca 12. storočia markgrófstvo Nemeckej ríše, od roku 1918 kraj ČSR, v rokoch 1939 – 1945 východná časť Protektorátu Česko a Morava, teraz kraj Českej republiky), ktorý však nijako nezodpovedá historickej realite 9. a 10. storočia. Až do roku 955, ba formálne až do roku 1019 pod názvom Morava sa rozumeli krajiny kniežat a kráľov dynastie Mojmirovcov, ktoré v najväčšom rozsahu zaberali veľkú časť strednej Európy od Dravy až po Tisu a od homej Visly až po Odru. Jadrom tohto štátneho útvaru však bolo územie Slovanov, ktorí sa od stáročí usadili medzi Karpatským oblúkom a stredným Dunajom a medzi dnešnou Českomoravskou vysočinou a riekou Tisou. Teda územie, na ktorom sa práve aj pod vplyvom tejto prvej mohutnej štátnosti a iniciatívne prijatého kresťanstva zákonito musel započat proces etnogenézy slovenského národa.

Dokazuje to aj pozorná analýza zachovaných prameňov. V nich sa často jasne rozlišuje medzi geograficko-politickým názvom „Morava“ a medzi nositeľmi tejto štátnosti, ktorí sa nazývali „Slováni, Sloveni, Slovjaní“ a hovorili „slovenským, slovanským, slovanským“ ja-

Veľká Morava či stredoveké Slovensko? Najstarší historický názov dnešného Slovenska

zykom (písaným ponajviac s „jat“, ale dosť často aj so základným „e“, ako ho píšeme podnes v slovenčine), ktorým adjektívom sa vtedy bežne označovala aj etnická individualita, národnosť, národ. Teda: moravský štát (kniežatstvo, kráľovstvo, ríša), ale slovenský jazyk, slovenský ľud, slovenský národ. Podobných prípadov nachádzame v dejinách veľa. Už starí Rimania založili vtedy svetovú Rímsku ríšu, ktorej jazyk niesol názov malého centrálneho regiónu *Latium*, teda *lingua latina*, latinčina. Aj dnešné Švajčiarsko, ktorého korene siahajú do 12. - 13. storočia, si zachovalo štátny názov jedného z prvých kantónov - *Schwyz* - hoci sa postupne rozšírilo nielen na iné etnicky nemecké, ale aj na francúzske, talianske a rétorománske územia.

Nemá teda zmysel hovoriť o „moravsko-slovenskom“ dualizme. Nijakému českému historikovi ani len nenapadne hovoriť o „česko-bielochorvátskom“ alebo „česko-sliezskom“ dualizme, hoci všetci vedia, že súčasne s českým kniežatstvom v Prahe (alebo možno aj pred ním) vzniklo na severovýchode vtedajšej Bohémie aj Slavníkovské kniežatstvo, ktorého sa české kniežatá zmocnili iba po urputných bojoch a po vyvraždení dynastie Slavníkovcov.

Že historická Morava bola v 9. a 10. storočí etnicky slovenským územím, to dokazuje nielen skutočnosť, že politické a

kultúrne stredisko vtedajšej Moravy si podnes zachovalo geografické označenie Moravské Slovensko a jeho obyvatelia sa podnes nazývajú moravskými Slovákmi, ale dokazuje to aj celý historický vývin tohto územia. Veď aj podľa najnovších výskumov českých historikov napriek šiestim storočiam spoločnej českej štátnosti „*ještě koncem první poloviny 19. století se tedy naprostá většina česky mluvících obyvatel Moravy nepokládala za Čechy a za součást českého národa*“ (Jaroslav MEZNÍK, Dějiny národu českého v Moravě, ČCH, 88/1990, s. 60). Podľa tohto autora až na konci 19. storočia sa českosť Moravanov stala „samozřejmostí“. Ale historické fakty z roku 1939 ako aj z našej súčasnosti túto samozrejmosť citelne spochybňujú.

POLITICKÉ PODMIEŇOVATELE HISTORICKÝCH VIED

Čo ma však v tejto súvislosti ešte aj dnes na Slovensku prekvapuje, je skutočnosť, že sa tu doposiaľ prakticky nikto vážnejšie nepozastavil nad otázkou politického podmienovania historických vied, ktoré pokladám práve v našom slovenskom kontexte za jednu z kľúčových otázok.

Ak všade na svete politická moc priamo či nepriamo podmieňuje všetok vedecký výskum a osobitne historické vedy, tak my Slováci si musíme jasne uvedomiť, že sme doposiaľ ešte nikdy nemali

obdobie, kedy by naša historická veda nebola podmienená slovenskému národu cudzími štátnymi záujmami. Výnimku tvorili iba krátke roky prvej Slovenskej republiky, ale aj vtedy politická závislosť od Nemeckej ríše ukladala slovenským historikom určité ohľady na „veľkého ochrancu“. Preto napriek úctyhodným výsledkom najmä heuristickej povahy, aké vykazala slovenská historiografia za tieto posledné desaťročia, ešte stále nám chýba to, čo charakterizuje každý slobodný národ, ktorého štátne zriadenie má záujem na objektívnom poznaní vlastných dejín: totiž vlastná národná koncepcia dejín, vlastný uhol pohľadu na historické danosti a vlastná národná interpretácia zachovaných prameňov.

Aby sme sa k tomu dopracovali, musíme sa aj subjektívne oslobodiť od pseudovedeckých nánosov, ktoré do našich myslí *sensim sine sensu* (asi: „zamatovou plazivosťou“) naukladali naši učitelia a naši kolegovia z Prahy, z Budapešti či z Moskvy. Hovorím v prvej osobe, lebo to platí aj o slovenských historikoch v zahraničí. Všade sú totiž vedecké knižnice zaplnené publikáciami z týchto prameňov, ktoré ešte ovplyvňujú štúdium našich dejín vo svete. Všetci sme teda boli odkázaní na tieto pramene, lebo sme nemali nijakú vlastnú tradíciu vedeckého prístupu k slovenským dejinám.

Dnes sa naša situácia podstatne zme-

nila. Máme svoj vlastný slovenský, relatívne suverénny štát, druhú Slovenskú republiku, ktorá nám ústavne zaručuje tak potrebnú slobodu výskumu ako aj – zatiaľ – však príliš skromnú, až nedostatočnú - náležitú podporu pre vstup do európskej i svetovej historiografie pod vlastným menom s výsledkami vlastného, nezávislého štúdia prameňov a ich slobodnej interpretácie z nášho slovenského národného hľadiska. Nevyužiť túto naozaj historickú šancu bolo by neodpustiteľným zanedbaním toho, čo už František Bokes považoval za hlavnú úlohu slovenského vedca. Táto úloha „pozostáva v obrane, v príprave k nej a potom, a na to by sa nemalo zabúdať, v revízii (v uvádzaní na pravú mieru) hodnôt a bojových prostriedkov používaných proti nám a našim existenčným záujmom národným“. (F. BOKES).

Plnenie tejto úlohy iste nie je vždy pohodlné, ba často vyžaduje aj hodne odvahy. Dotýkať sa ustálených pojmov, revidovať už všeobecne prijaté tézy znamená vystaviť sa riziku tvrdej, dakedy až vášnivej reakcii zo strany určitej časti vedeckej obce. Ale kto poctivo hľadá pravdu a sa o nej presvedčí, musí mať odvahu aj zaplávať proti prúdu. Nebyť tejto odvahy u Štúra, Hodžu a Hurbana, sotva by sme dnes aspoň o vedeckých otázkach diskutovali po slovensky. Vieme, že ani zakladatelia spisovnej slovenčiny si neboli vo všetkom jednotní. Ale s odvahou predkladali verejnosti svoje presvedčenie vo vedomí - ako to zvýraznil Michal M. Hodža - , že „čo má obstať - obстоjí, čo má padnúť - padne... pravdivou samo výнде.“

MILAN S. ĎURICA

...z toho všetkého, čo súviselo s nezabudnutelnými Vianocami roku 1994, nosím v sebe akoby film, v ktorom sa mi v nepravidelnom časovom slede prelínajú obrazy a pocity oných úžasných dní.

Pre mňa sa to začalo tým, že mi priateľia zo štátnych lesov dali dosť zvláštnu otázku. Je tu vraj veľká možnosť darovať vianočný strom Svätému Otcovi a či pôjdeme do tejto akcie ako obec. Prvé moje predstavy boli asi také, že treba nájsť nejakú peknú jedličku a poslať ju - možno kamiónom či snád lietadlom - do Ríma, kde sa už iní kompetentní postarajú o potrebné. Dovtedy totiž nikto okrem troch štátov – Nemecka, Talianska a Rakúska – nemal s ničím takýmto skúsenosť, ba mám za to, že veľmi málo ľudí vedelo o jedinečnej tradícii založenej v roku 1982 pápežom Jánom Pavlom II. Tá spočíva v tom, že na námestie sv. Petra v Ríme niektorý štát daruje jeden z najkrajších kresťanských symbolov Vianoc, a to vianočný strom, ktorý potom na najznámejšom námestí sveta svieti celému svetu a zvestuje príchod Spasiteľa.

Až po zhladnutí videa od Rakúšanov, ktorí boli poslední darcovia veľmi pekne urastenej jedličky z Národného Parku Grebenzen, bolo nad slnko jasné, že je to všetko ináč. V podstate svetová a medzinárodná udalosť, politická, kultúrna, spoločenská a duchovná aktivita, na ktorú sa Rakúsko chystalo vraj dva roky. Slovensko, ako trinásty darca v poradí a prvé, ktoré prerušilo nemecko-taliansko-rakúsky kolotoč, malo na to všetko niečo cez štyri mesiace...

Po kladnej odpovedi ozývali sa postupne čím ďalej tým viac organizátori poverení štátom, nakoľko sa jednalo o dar Slovenskej republiky a pod záštitou prezidenta Slovenskej republiky. Či to už boli otcovia biskupi, respektíve ľudia z Konferencie biskupov Slovenska, pracovníci Ministerstva zahraničných vecí SR, Kancelária prezidenta SR či pracovníci veľvyslanectva so svojimi faxovými správami označovanými „blesk“. Noviny i ostatné médiá si u nás podávali kľučky a Zázrivá bola v tých dňoch najviac skloňovanou obcou. Ministerstvo kultúry zvolávalo sedenia o programe v Aule Pavla VI. a na Námestí sv. Petra.

Zo začiatku, keď nebolo zjorné, akým programom môžeme prispieť my, akoby sa na nás pozabudlo. Boli oslovení iba takí umelci ako víťazi Pavarattioho súťaže, SLUK, najlepšie detské a dospelé zbory s medzinárodnými skúsenosťami, folklórne skupiny z nášho regiónu. Nakoniec predsa len pribudol do oficiálneho programu aj náš detský folklórny súbor Zázrivček a veru na Svätopeterskom námestí vyvolával pocity obdivu a hrdosti.

Taktiež bolo treba začať robiť okolo propagačného materiálu. Za veľmi krátku dobu vzniklo logo akcie a plagát: „Albero di Natale“. Taktiež farebná brožúrka predsta-

vujúca našu obec, ktorá sa potom rozdávala na námestí sv. Petra v Ríme.

Spríevodné akcie, ktoré takmer úplne zanikli popri hlavnom vianočnom dare, však v ničom nezaostávali za ním svojou námahou a náročnosťou. Bolo treba nájsť a prepraviť do Vatikánu a Ríma 42 jedličiek pre cirkevných predstaviteľov a politických reprezentantov, akými boli kardináli, prezident Talianska, svetová organizácia FAO, ale i Ústav sv. Cyrila a Metoda, veľvyslanectvá...

Spolu s jedličkami v špeciálnych kamiónoch cestovali aj tri lipky, z ktorých jednu zasadili vo Vatikánskej záhrade popredný predstaviteľ Vatikánu a Slovenska tesne pred slávnostnou ceremóniou. Tie dve náhradné by mali na jar rozvíjať v Ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme.

Moja vari najkrajšia spomienka súvisí s tým, že sa nad rámec protokolu u nás rozhodlo pribaliť ku každému stromčeku aj veľký balík vianočných ozdôb a vianočného pečiva. Keď dar, tak poriadny a kompletný! Takmer každá farnosť Oravy prichystala a poslala jednu plnú krabicu „vianočnej výbavy“. Keď sa u nás v dohodnutý deň všetko ten vianočný tovar zhromaždil, bol to pohľad vskutku nezabudnuteľný. Nielen to množstvo, ale predovšetkým tá ohromná a ničomu nevyrovnávajúca sa vôňa vianočného pečiva spolu s prezentáciou obrovskej výtvarnej a umeleckej zdatnosti ľudu Oravy. Boli sme presvedčení, že nikto na svete nevie krajšie vyzdobiť vianočný stromček a vianočné pečivo.

Chladný, no na zážitky a dojmy teplý i bohatý 25. november 1994. „Stínali ho na Katarínu“, navždy si budem pamätať jeden z názvov z množstva novinových článkov. Vtedy pršalo a zároveň snežilo, zima sa drala za nechty, ale ľudia s veľkým záujmom a zvedavosťou očakávali v centre obce príchod viac ako 30 metrovej súpravy, na ktorej bol v celte zabalený náš krásavec. Úžasnú prácu dovtedy odvádzali chlapci zo štátnych lesov. Kým ten strom spílili a uložili na svoje miesto, premokli do poslednej nitky. Vlastne všetci, čo sa profesne na tejto akcii spolupodieľali, preukázali obrovskú zdatnosť, fortieľ, ktorý vyvolával zaslúžený obdiv.

Spomínam si na dvoch dobráckych chlapov, ktorí dokázali ovládať žerjav podo-

bajúci sa obrovskej hore železa ako hračku. Týmto žerjavom pridržovali pri spíľovaní takmer 7 tonový smrek a potom ho bezpečne položili na prichystanú súpravu. Bol to ten istý kolos, s ktorým krátko predtým zakladali obrovské vráta na priehrade v Gabčíkove.

Alebo ohromní a žoviálni chlapci zo Specialtransportu. Keď pristavili 33 metrový náves v centre obce, stavili by ste sa o všetko možné, že tými úzkymi a točivými cestičkami k stromu jednoducho zájsť nemôžu. A tak som im pri večeri o mojich obavách povedal. Odpoveď doprevádzaná dobráckym humorom bola, aby som sa netrúfol, že to nejako snád pôjde. Na moje neľahované prevkapanie a obrovský údiv nielenže tam prišli, ale viac ako kilometer - naložení ešte aj stromom – cúvali! k miestu, kde sa potom otočili a už riadne pokračovali do dediny.

Nemôžem si nespomenúť na dobre urastených, dobrácky vyzerajúcich chlapov zo Security, ktorých jedinou úlohou bolo chrániť strom až do Talianska. Sledujúc ich nenápadnú prácu, pri pohľade na nich a tušiac nevidené, bolo každému jasné, že svoju robotu určite zvládnu.

Nedá sa nespomenúť na ohromnú prácu štábu Slovenskej televízie. Jemne, citlivo, profesionálne zaznamenávali všetko dôležité, majúť pritom ohromný cit upokojiť napätú atmosféru a v pravý čas nájsť spôsob spoločnej revitalizácie.

Vlastne to najkrajšie, čo si moje podvedomie zapamätalo najvýraznejšie, je spomienka na ľudí, ktorí svedomito pracovali na končencu zdarnom výsledku tejto ojedinelej akcie. Som veľmi rád, že som sa s týmito ľuďmi stretol, dodnes som povzbudený ich ľudskosťou a kúštom a som im povďačný za preukázanie - a v mnohých prípadoch za doteraz preukazované - priateľstvá.

Po spílení 130 ročného smreka rodiny Adama Drengubjaka a po jeho príchode na námestie v slávnostnom sprievode konských záprahov s kočmi už vlastne nasledovali len tie príjemné, úžasné a emocionálne chvíle. Z tribúny odzneli pred množstvom ľudí slávnostné príhovory, Spišský pomocný biskup a poradca prezidenta, básnik Teodor Krížka vypravovali náš strom na jeho ďalekú cestu a veriaci sa zišli na slávnostnej

svätej omši. Poľovníci darovali divinu na spoločnú a nezabudnutelnú večeru v kultúrnom dome pre pozvaných viac ako sto hostí, ktorú zázrivské gazdiné brilantne pripravili a ich dcéry to všetko zase azaj veľmi vkuse a elegantne odservovali.

Na druhý deň bola rozlúčka s našim stromom v Žiline. Riaditeľstvo Severoslovenských štátnych lesov jednoducho chcelo odprezentovať svoj veľký podiel na tejto mimoriadnej akcii v svojom sídle. Na Štúrovom námestí bola celá súprava obkolesená skautmi, ktorí okrem čestnej stráže dohliadali na to, aby kvôli suvenírovcitvých ľuď do Ríma neprišiel len peň. Takmer do večera bolo námestie preplnené a bolo vidno, ako prevapovala mohutnosť tohto nevsedného daru. Mal som pocit, že vlastne až teraz verejnosť zistila, čo sa to udialo a čo sa diať ešte bude.

Po jednodňovej prestávke v Bratislavskom prístave sa kolos s nezvyčajným nákladom pobral smerom na Viedeň a ďalej talianskym územím smerom na hlavné mesto. Nemalé problémy vznikli s talianskou diaľničnou políciou, ktorá pre nadrozmernosť nákladu prepravovaného cudzím dopravcom náklad nekompromisne odstavila. Všetko sa však vďaka našej diplomácii v Taliansku rýchlo dalo do poriadku. Malý problém bol aj v Ríme, keď otvor na osadenie stromu na námestí sv. Petra bol pre nášho „hrubča“ trochu príručky. Avšak technické služby mesta Rím toto, ako aj všetko ostatné, zvládli na jednotno. O nášho krásavca sa postarali ozaj kráľovsky.

Doma sa všetko krútilo okolo príprav na cestu do večného mesta. Bolo treba vybavovať pasy, najmä pre deti z folklórneho súboru Zázrivček. Tým na poslednú chvíľu pomohla svojim veľkolepým sponzorským darom Národná banka Slovenska, a tak sa v hodine dvanástej dostali do oficiálneho programu.

Zázrivcov, ktorí si nemohli nechať ujst stretnutie so Svätým Otcom vo Vatikáne a našim už vianočne vyzdobeným stromom v Ríme, sa nakoniec nazbieralo do štyroch autobusov. Ja som mal tú česť byť v oficiálnej prezidentskej delegácii, ktorá cestovala lietadlom. Leteli sme spolu s najmladším z rodu Drengubjakovcov, trojročným Markom, ktorého sprevádzala jeho matka. Marek vtedy zažil ozaj mnoho výnimočných

vecí, ale určite nezabudne na to, ako ho požiadal pán prezident, nech on zapne vypínač, ktorým sa rozsvietilo naraz 2 000 svetiel na ich strome!

Po prilete do Ríma za krásneho ranného svitanie sme nastúpili do pripravených áut a celá kolóna sa pohla von z letiska za doprovodu motorizovanej polície. Nasledovali zastávky v Koloseu a v Lateránskej bazílike. Keď sme k námestiu san Pietro prichádzali cez via Conciliazione, zmocnil sa ma zvláštny pocit vzrušenia a radosti, lebo už z veľkej diaľky bolo vidno nášho vianočného fešáka. Bol nádherný. Svojím vzrastom pripomínal obrovskú zázrivskú kopu sena. A keď som na najznámejšom námestí sveta uvidel prechádzať sa so svojich krásnych krojoch to množstvo Zázrivčanov, dojatie a šťastie zároveň dosiahlo vrchol.

Veľmi milým zážitkom bolo aj sadenie lipky vo vatikánskych záhradách. Dnes by mal byť z nej už pekný a voňavý strom. Odtiaľ sme prešli do Auly Pavla VI. Začal sa úžasný program, ktorý asi po hodine prerušil frenetický potlesk asi 5 000 slovenských pútnikov, a to v momente, keď vyšiel na pódium Ján Pavol II. Program zakrátko pokračoval. Dodnes mi znejú v ušiach nádherné tóny mladačkého a talentovaného huslistu Dalibora Karvaya, ktoré navidomoci očarili aj Svätého Otca. Počas jeho uvítacej reči nastal ďalší výbuch spontánnej radosti, keď povedal ...“V myslí sa teraz vraciam na miesta, odkiaľ pochádza dar. Myslím na krásnu zeleň Malej Fatry v Oravskom kraji...” Takže Svätý Otec predsa len u nás bol!

Nezabudnuteľné a s ničím neporovnateľné bolo moje osobné stretnutie s ním. Smel som mu odovzdať dar obce Zázrivá, obraz typického zázrivského kríža, aké sú u nás postavené na ochranu a požehnanie v každej doline. Prehodil sme spolu zopár viet. Priniesol som si domov pre nás jeho požehnanie a ja viem, že to bolo požehnanie sväta.

A takisto sa nedá zabudnúť na úžasnú večernú atmosféru na Námestí sv. Petra, keď do tmy prvýkrát zasvietil celému svetu náš strom. Obrovský potlesk, pocity hrdosti a radosti utišila neplánovaná, spontánne všetkými zaspievaná Tichá noc, svätá noc.

Keď sa takto prehrabávam v svojich spomienkach, pociťujem, ako mi chýbajú dve osobnosti tých dní: redaktorka náboženských programov Veronika Bednárová, ktorá vytvorila o tejto udalosti hodnotný dokument pre Slovenskú televíziu, a bývalý veľvyslanec vo Vatikáne, pán Anton Neuwirth. Oboch si Boh vzal späť a poskytol im svoj príbytok.

Dosť často som rozmýšľal nad tým, ako je možné, ako sa to udeje, že človek, spoločenstvo, obec môže byť tak blízko významných vecí. Je to dozaista dar a hádam akási náklonnosť Stvoriteľa...

JOZEF MAGDOLEN
Starosta obce Zázrivá

František Vítězoslav Sasinek

František Vítězoslav Sasinek sa prejavil ako významná osobnosť na poli slovenskej vedy a kultúry.

Tento bystrý, húževnatý, vytrvalý, vzdelaný a mnohostranne sa orientujúci človek bol kňazom, spisovateľom, básnikom, prekladateľom, redaktorom, pedagógom i tajomníkom vrcholnej slovenskej ustanovizne Matice slovenskej, no varí najvýznamnejšiu stopu zanechal v oblasti vývinu slovenskej historiografie.

Žil a tvoril v zložitej spoločenskej a politickej situácii. Podmienených charakterom doby, nemohol sa venovať výlučne len vedeckej práci, ale svoje bádania v oblasti dejín musel zapájať do širších spoločenských snažení. Podobne ako jeho druhovia musel klásť základné kamene slovenským vedám a zároveň sa zapájať do obranných akcií utláčaného slovenského národa.

Mnohorozmerné Sasinkovo účinkovanie vzbudzuje i dnes veľký obdiv a vysoké uznanie a jeho činnosť je výrečným svedectvom aj o jednom vývinovom období nášho národa.

František Sasinek sa narodil v Skalici 11. decembra 1830. Otec sa menoval František Sasinek a matka Anna, rodená Tichá. Zdá sa, že už nad jeho kolískou sa skláňali Múzy, ktoré mu dali do vienka tvorivosť a pracovitosť. A on akoby cítil ich prítomnosť a náklonnosť.

Osud mu nadelil dobrú matku, no vzápätí ho obral o otca. Zomrel mu v roku 1831 a matka sa vydala za Imricha Blaháčka. Aj on bol obuvníkom. Otčimovi sa však nepodarilo dostatočne materiálne zabezpečiť rodinu, a tak pre malého Františka Sasinka nastalo zložité obdobie vývoja. Hoci bol telesne chatrný a na hmotné statky nebohatý, od malička oplýval darmi ducha. Tie sa znásobovali pod rukami dobrých učiteľov. Do obecnnej školy chodil v Skalici a od roku 1840 začal študovať na skalickom gymnáziu. Privyrábal si sobotnými spevmi v bohatších rodinách, cez prázdniny vykonával pomocné práce pri tesároch a otčim ho priučal aj obuvníckemu remeslu. Už sa zdalo, že natrvalo zakotví pri obuvníckom kopýtku, pretože financií v rodine nebolo nadostač. No podarilo sa mu dostať prostredníctvom jeho krstného otca Františka Mušku štípendum, a preto mohol dokončiť štvrtú triedu gymnázia v Skalici. Na ďalšie gymnaziálne štúdiá odišiel v roku 1844 do Szolnok. Na štúdiách sa mu darilo, zdokonaľoval sa v latinčine i v maďarčine. Po ukončení šiestej triedy Sasinek so svojim priateľom Antošom Polakovičom opustili Szolnok a pukúsili sa vstúpiť do františkánskeho rádu v Hlohovci. Nepodarilo sa im to a odišli do Bratislavy. Sasinek sa začínal uchádzať o vstup ku kapucínom. 30. augusta 1846 bol Sasinek v kapucínskom kláštore v Novom Meste prijatý medzi kapucínov, prijal meno Viktor – Vítázoslav, ktoré odvtedy používal. V roku 1847 bol poslaný do Taty na filozofické štúdiá. Tu ho zastihla revolúcia. Na ukončenie filozofie prišiel do Bratislavy. Prvý a druhý ročník teológie študoval v Scheibse, kde sa zdokonaľil v nemeckom jazyku. Na dokončenie tretieho a štvrtého ročníka opäť prišiel do Bratislavy. V roku 1852 bol v Ostrihome vysvätený na diakona. Do tohoto obdobia spa-

MICHAL OTČENÁŠ

Charakter ako diamant

K 175. výročiu narodenia Františka Vítázoslava Sasinka

dajú i počiatky jeho literárnej tvorby. V tomto čase na bratislavskom gymnáziu pôsobil neskorší univerzitný profesor na Karlovej univerzite v Prahe a známy slovenský jazykovedec Martin Hattala, ktorý bol pri uverejnení prvej Sasinkovej práce. Sasinek mu doniesol pieseň o sv. Cyrillovi a Methodovi, aby tento jeho literárny pokus posúdil. Hattala ju poslal Michalovi Chrástekovi, redaktorovi časopisu Cyrill a Method do Banskej Bystrice, a ten ju aj uverejnil.

František Vítázoslav Sasinek, podobne ako mnohí slovenskí národní buditeľia a literárni tvorcovia, historikov nevynímajúc, sa dostali k odbornej spisbe od poézie. Sasinek vystriedal viaceré miesta svojho pôsobenia. Okrem iných dostal sa aj do Budína, kde začal odborne historicky písať. Prispieval do Radlinského časopisu Priateľ školy a literatúry, neskôr svoje historické názory uverejňoval v časopise Slovesnosť a aktívnu úlohu zohral spolu s Jozefom Viktorinom i ďalšími osobnosťami slovenského kultúrneho života pri zakladaní Pešťbudinských vedomostí.

V roku 1861 preložili Františka Vítázoslava Sasinka do Móru. Potom opäť bol v Bratislave.

3. júla 1864 bol F. V. Sasinek prepustený z kapucínskeho rádu a s veľkým príspevím Štefana Moysesov bol prijatý do banskobystrickej diecézy a stal sa profesorom na banskobystrickom gymnázii. Po príchode do Banskej Bystrice bol vymenovaný za kustóda kníh a zbiehok Matice slovenskej, ktoré boli dočasne umiestnené v biskupskej rezidencii. Zároveň sa stal nemeckým kazateľom.

Hlboko si uvedomoval význam populárnej spisby pre slovenský pospolitý ľud. Z tohto zorného uhla navrhoval, aby Matica slovenská vydával praktický, príťažlivý a čítavý kalendár. Konceptne sa staval aj k činnosti Matice slovenskej, najmä pokiaľ išlo o činnosť členov, o ich evidenciu, ale aj prácu jednatel'ov Matice slovenskej. Jeho aktivita v tomto smere sa stupňovala a v roku 1868 sám sa ponúkol, že pre valné zhromaždenie Matice pripraví prednášku pod názvom: „Slovania medzi Moravou a Dolným Dunajom, medzi Karpatami a sriednym Dunajom sú praobyvateľmi“. Sasinek veľmi prezieravo vedel oceniť význam Matice slovenskej pre slovenský národ, pre rozvoj jeho kultúry a duchovných hodnôt. V roku 1869 bol zvolený za tajomníka Matice slovenskej a presťahoval sa do Turčianskeho Sv. Martina.

O rok neskôr bol na návrh významného českého historika Františka Palackého vymenovaný za člena-korešpondenta Českej kráľovskej spoločnosti náuk v Prahe. Po násilnom zatvorení Matice slovenskej Sasinek prišiel do Skalice. Uvedomil si, že treba nadviazať na plodnú činnosť Matice slovenskej. Bolo mu ľúto, že zanikol najmä vedecký orgán - Letopis Matice slovenskej. Tak sa rozhodol sám v Skalici vydávať podobné periodikum a dal mu názov Slovenský letopis pre históriu, topografiu, archeológiu a etnografiu. Vyšlo šesť ročníkov v rokoch 1876 – 1882.

*Objímaš výšku vzduchu nebeského,
noríš sa v hĺbku svätých našich tajín,
tam jabotáš sa bleskom brilantov,
tu lovíš z hĺbín perly drahocenné.
Svetozár Hurban Vajanský*

V roku 1882 prišiel František Vítázoslav Sasinek do Prahy. Najprv začal pracovať v redakcii novín Čech, potom si našiel zamestnanie u Milosrdných sestier sv. Karola Boromejského pod Petřimom a ako duchovný správca ich nemocnice tu pôsobil v rokoch 1882 – 1892. So Sasinkom žila v Prahe aj jeho matka.

*Má každý národ svojich Prometejov,
čo v mraznom chlade, v čiernych tmách
rozbrieždia zory žiarny nach,
a posvietia mu do minulých dejov,
a ukážu mu jeho biedny stav,
a v srdci jeho rozožnú
nádeje iskru rozkošnú,
až on sa octne v kúzle čarnom sláv.*

Tichomír Milkin – F. V. Sasinkovi

Praha ponúkala nebývalé možnosti v bádateľskej činnosti. Sasinek mal poruke viaceré výborné knižnice a zamestnanie mu dávalo pomerne veľa priestoru na literárnu činnosť. Pritom nepreerušil kontakty so Slovenskom. Udržoval korešpondenciu s redaktormi viacerých periodík i s poprednými slovenskými predstaviteľmi.

V roku 1892 sa Sasinek vrátil i s matkou do Radošoviec pri Skalici. Osemdesiatsedemročná matka mu v roku 1894 zomrela. Potom Sasinek odišiel do Kútov a neskôr do Mariazellu. Neskôr opustil Mariazell a odišiel k Milosrdným bratom do Algersdorfu. Naďalej chorľavel a bol presťahovaný do nemocnice v Štajerskom Hradci – Grazi. Tu Sasinek 17. novembra 1914 o trištvrté na dve popoludní zomrel. Jeho telo pochovali v Kainbachu.

František Vítázoslav Sasinek sa do dejín našej kultúry zapísal ako jeden z najproduktívnejších slovenských historikov matičných čias, resp. druhej polovice 19. storočia a na začiatku 20. storočia až do začiatku prvej svetovej vojny. Popri ňom sa výtvarnou mierou na rozvoji slovenskej historickej spisby podieľali Jónáš Záborský, Pavol Križko, Jozef Hložník, Július Botto a iní.

Sasinek nadviazal na tých tvorcov, ktorí skúmali dejiny Slovákov a zároveň v zmenených podmienkach i obsahom i formou prispôbovali svoju tvorbu súdobým potrebám slovenského národa.

Značný priestor našli Sasinkove člán-

ky s historickou problematikou v Letopise Matice slovenskej. „Že mnohí synovia nie sú hrdí na svoje meno slovenské, toho príčinou je, že neznajú národa svojho, ani jeho slávnej minulosti, ani jeho práv“, vyhlásil Sasinek. Svoju prvú knižnú prácu Dejiny drevných národov na území terajšieho Uhorska pokladal za „dejezpytecký pokus“ pri zaplňaní medzier národnej potreby. Potom prišli ďalšie práce: Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska, Dejiny kráľovstva Uhorského, zostavil Archív starých česko-slovenských listín, písomností a dejepisných pôvodín pre dejepis a literatúru Slovákov, napísal prácu Sv. Methoda a Uhorsko, Život sv. Cyrilla a Methoda, apoštolov slovenských, Historický katechizmus pre Slovákov, Država Veľkomoravská, Slováci v Uhorsku, Dejepis Slovákov a i.

Ani v pokročilom veku sa Sasinek

nevzdal sledovania slovenského kultúrneho a vedeckého života. Pravidelne čítal slovenskú tlač a slovenské časopisy. Stal sa členom Muzeálnej slovenskej spoločnosti. A na chválu slovenského prostredia treba povedať, že si Sasinka vážilo, pripomenulo si jeho životné jubileá a zahrnulo ho i poctami.

Sasinkove tvorivé úsilie bolo na konci jeho pozemského putovania korunované syntetickou trojzväzkovou prácou Stručný dejepis Uhorska.

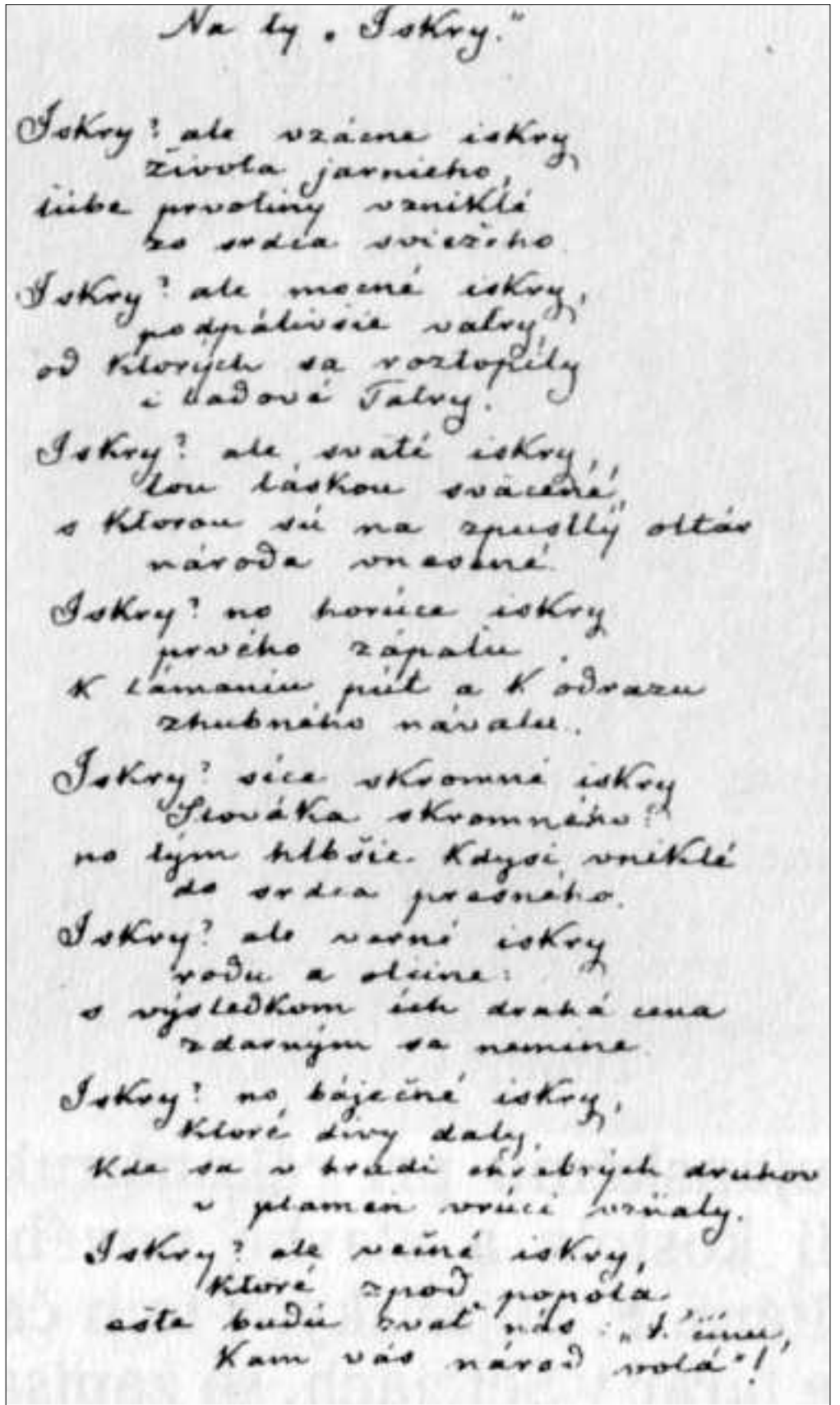
Slovenskí historici hojne čerpali zo Sasinkových podnetov, sporili sa s ním, borili sa v nových problémoch a tvorivo prekonávali jeho závery. Hlásili sa za jeho žiakov, ako napríklad Július Botto alebo Pavol Križko, niektorí dokonca dlho išli v jeho stopách – napríklad Karol Anton Medvecký.

Slovenská verejnosť naň nezabúdala a nezabudli na jeho pozostatky ani otčovia Skalice, v roku 1926 sa rozhodli ich previesť a v roku 1930 pri stom výročí jeho narodenia tak aj učinili. Takže spochívajú v kaplnke Sv. Anny, neďaleko miesta, kde Sasinek prvýkrát uzel svetlo sveta.

Pavel Blaho o ňom povedal: „Bol pracovník do únavy, strádateľ do podivu, charakter ako diamant“.

A s Milanom Rúfusom povedané - platí neraz v súvislosti s Františkom Vítázoslavom Sasinkom, že

*znajom duše pokropený
má tu omyl väčšej ceny,
než pravda za groš kúpená.*

Rukopis Sasinkovej básne „Na ty Iskry“

Rajčianska banka

*Nejde do sveta prídu ten,
čo sa nespil zlatom,
pomáhal svojmu ľudu
a brata volal bratom.*

RUDOLF DILONG: Mučeník

„Blahoželám ti, synak,“ povedal biskup Batthyány kňazovi pri záverečnom ceremoniáli a podal mu diplom, ktorý ho oprávňoval používať titul doktora teológie. „Čaká na teba lepší život, nezostaneš dlho v tých kopaničiach.“

Hoci mali vyznieť tieto slová povzbudivo, oslovený sa zatváril mrzuto, až biskup zaváhal, či má pokračovať ďalej. Zmlkol a zahľadel sa na tohto mladého muža, ktorý mu ako jediný zo študentov dokázal oponovať. No nikdy nie drzo, necitlivo, či bez rešpektu.

„Viete, otec biskup,“ zvažoval slová. Premieľal ich na jazyku, aby sa neunáhli. „Ja som v Oščadnici spokojný, aj keď život ľudí je tam nesmierne ťažký a ľud tvrdý, no bohobojný.“

„Som informovaný o tom, že si tam vykonal mnoho dobrého a svoj úrad si zastával poctivo, preto som sa rozhodol, poslať ťa za kaplána do mesta.“

Potešil sa slovám biskupa, ktorého rešpektoval ako vlastného otca. Zároveň ho opanoval smútok z nedokončených plánov. V dedinke Oščadnica si za rok „kaplánčenia“ privykol kysuckému chlebíku i ostrému vzduchu zaránky.

„Rajec síce nie je Nitra alebo Trnava, ale aspoň spoznáš rôzne trápenia, ktoré sužujú naše ovečky.“

Od rozhovoru biskupa s novým rajčianskym kaplánom – doktorom teológie uplynulo pár mesiacov. Život si bežal svojou každodennosťou, sneh v dolinách sa začal topiť. Biskup Batthyány si neraz spomenul na kaplána, videl v ňom bojovníka, ktorý však nesiahla po zbraniach, ale po slove. Ešte raz si pri spomienke naňho vzdychol a založil si na nos okuliare. Pustil sa do čítania dennej pošty. Niektoré listy odložil nabok, iné len zbežne prečítal, pár z nich hodil hneď do koša. Iba jeden nevedel nikam zaradiť. Raz ho chcel zahodiť, potom ho opäť začal čítať. Sňal si okuliare a krútil hlavou.

List od dekana Bároša ho až tak znepokojil, že ešte v ten istý deň poslal list na rajčiansku faru. Pozýval v ňom k sebe kaplána – doktora teológie. Nešlo však o pozvanie priateľské, ale o predvolanie podriadeného k nadriadenému. Naliehavej výzve sa odpovárať nesmel.

Sediac vo vlaku, kaplán tušil, aký to bol dôvod, ktorý primäl otca biskupa k takémuto predvolaniu. Situácia v Rajci bola ešte ťažšia, ako predpokladal. Každý slovenský kraj trpel na viacero chorôb, ale zdroj náказы bol vždy rovnaký. Slabé sociálne zázemie, nedostatok práce a s tým súvisiaca zlá finančná situácia. Trápilo ho vedomie, že sa tým ľuďom nedá pomôcť. Aj keby sa vzdal svojho platu, preto žil žil skromne, nevyriešilo by to nič. Kto sa raz dostal do osídlených území, nevymotal sa z nich po celý svoj život, ba dokonca nepomohla ani jeho smrť. Dlhý vymáhali územní aj od pozostalej rodiny.

Kaplán zvolal slovenských obchodníkov, živnostníkov a gazdov z okolia Rajca. Debata, ktorá sa konala v škole, neprebíhala pokojne. To však predpokladal, pretože už poznal mentalitu jednoduchých ľudí. Nové veci odmietali, každé riziko, hoci aj nepatrné, im bralo všetky sily nato, aby zmenili svoj život. Téma, ktorou sa zaoberali, vyvolala rôznorodé reakcie.

„Ani my nemáme peňazí nazvyš!“ vykrikol ktosi zo zúčastnených. Ostatní súhlasne prikyvovali.

„Zadarmo nám nikto nič nedá!“ dodal ďalší. Vlna nevole zaplnila celú miestnosť. Kaplán a dvaja mladí živnostníci, ktorí zvolali toto zhromaždenie, bezradne pozerali na seba. Cítili, že im krehká pôda spod nôh definitívne uniká.

„Počkajte, Rajčania!“ Mohutný hlas vyplnil celú miestnosť a vrava stíchla. Starší muž, opierajúc sa o pa-

ličku, kráčal pomedzi ľudí. Oni sa rozostupovali ako brázda pri oraní. „Nechajme povedať každému, čo povedať má.“

Prekvapujúco energicky a isto prehovoril muž s paličkou. Aj tí najhlasnejší nesprtníci rešpektovali tieto slová a všetky tváre sa obrátili ku kaplánovi a jeho dvom priateľom.

„Tak hovorte!“ zvolal másiar.

„Áno,“ pridala sa ďalšia. „Čo od nás vlastne chcete?“

Jeden z kaplánových spoločníkov chcel vyskočiť, aby vykričal ľudom ich obmedzenosť, ale kaplán mu položil na plece ruku. Dotyk pôsobil ako ťažké záväzie, akoby ho ruka pripútala k stoličke neznámou silou.

„Slováci“, povedal kaplán takým hlasom, na aký neboli zvyknutí. Bola v ňom bolesť zmiešaná so zlosťou. „Ak si sami nepomôžete, tak vám nepomôže nikto. Načo sú vám hádky, zá-

vistiť, keď one-dlho stratíte všetko. Tajíte to pred svojimi rodinami, susedmi, bratmi, ale ja viem, že vám úžerníci berú strechu nad hlavou.“ Bolo vidieť na poslucháčoch, ako sa znepokojene obzerajú, veď o svojom tajomstve, že padli do pazúrov úžerníkov, by neprezradili ani slovko. „Ale hovorím vám, môžete si zato sami. Pozývate ich do svojich domov, núkate im vlastnú posteľ.“

Odmlčal sa, aby sa pozrel každému do očí. Trvalo to len pár sekúnd, ale to ticho priam kričalo. Zúčastnení sa začali netrepežlivo hniezdiť na stoličkách, no presne v tom okamihu opäť pokračoval ďalej vo svojej reči. Dlhý sa na ňu pripravoval, zvažoval všetky výhody i nevýhody toho, čo chcel navrhnúť. Rozprával a rozprával. Jeho poslucháčom sa medzitým rozžiarili oči. Ich neprítomné pohľady dostávali dovtedy nezvyčajný lesk.

Hodiny plynuli, otázky striedali odpovede, až kým nezazneli tie magické slová „Založme si filiálku Slovenskej banky!“. Vtedy opäť stíchla celá miestnosť, pretože také rozhodnutie zarazilo všetkých. Dokonca aj toho, ktorý to vyslovil.

Hovorí sa, že ľahšie sa povie, no ťažšie vykonať. Avšak pri zakladaní filiálky Slovenskej banky v Rajci sa rieka pohla proti prúdu. Po dlhoročnom útlaku a beznádejnosti videli obyvatelia bližšieho i vzdialenejšieho okolia východisko zo svojej situácie. Každý prispel tak, ako vládla. A nielen peniazmi.

Celé to horúčkavité konanie neušlo pozornosti dekana Baroša. Hoci si už zvykol na názory svojho kaplána, predseda sa mu však hnusilo všetko ľudové. Ak bolo niečo v rozpore s vládnuou doktrínou, tak určite toto slovenstvo, ktorým boli predchnuté skoro všetky jeho ovečky. Inak hlboko veriaci ľudia títo Rajčania, pomyslel si, ale hlavy majú plné všeľiakových povedačiek. Či to bolo o slovenskej histórii alebo o všeslovenskom živle. Už len premýšľanie nad touto témou mu bolo odporné. Preto využil založenie banky nato, aby oboznámil svojho nadriadeného – biskupa Batthyányho, o ne-zdravom, tak to napísal v liste, spolčovaní sa svojho kaplána J. T. s prostým ľudom. Dúfal, že tak raz navždy skoncuje s podobnými bláznovstvami.

Kaplán si, sediac ešte stále vo vlaku, premyslel slová, ktorými presvedčí otca biskupa o správnosti svojho konania. Nezazlieval starému dekanovi, aj keď ho trochu trápili nezhody so svojim nadriadeným. Vo veciach služby ľudu mal však jasno, a práve založenie filiálky Slovenskej banky bolo takou službou. Pri vystupovaní z vlaku si teda s úľavou vydýchol a ponáhlal sa na stretnutie v Nitre.

Pribinove slová

*V malom srdci našiel
veľký odkaz poslov:
Pribinu, Svätopluka,
sv. Gorazda,...*

LACO ZRUBEC: Umáram sa

Muž v tmavom obleku dokončil prednášku. Študenti vstali a potleskom sa poďakovali tomuto približne tridsiatnikovi, ktorý skromným, avšak odmieta-vým posunkom zastavil ich prejavy. Uvedomoval si, že steny, nech by boli akokoľvek hrubé, v priestoroch nitrianskeho seminára citlivo reagovali na každé slovenské slovo, na každú prosloven-skú myšlienku. Pozbieral z katedry papiere, ktoré si na začiatku síce rozložil, ale vôbec sa do nich nepozeral. Teologická morálka patrila medzi jeho silné stránky. Dokázal bez zaváhania citovať z mnohých autorov, avšak on týmto predmetom v skutočnosti žil.

Počas obedňajšej prestávky odchádzal z budovy rýchlym krokom. V ruke zvierajúc aktovku smeroval na námestie. Vojnové besnenie nijako nenaarušilo kaž-

stážovali existenciu v silne pomad'arčekom meste kniežata Pribinu.

Na druhý deň sa v lese stretol, zdan-livo náhodne, s dvoma priateľmi. Každý z nich sa vybral trochu iným smerom a v rôznu hodinu na prechádzku. Neradi vyvolávali podozrenie u svetskej i cirkevnej vrchnosti, ktorá im nebola priveľ-mi naklonená.

„Viete, priatelia,“ rozprával svojim spoločníkom. „Vždy, keď som vchádzal do redakcie nejakých novín, samozrejme maďarských, bývalo mi clivo pri srdci.“

„Tomu rád verím,“ prisvedčil ďalší z mužov. „Veď som ich napočítal dobrú tridsiatku, ale ani jeden plátok nezazvučí ľubozvučnosťou našej materčiny, ba dokonca podaktorí redaktori nemôžu prísť ani na meno praotcovi tohto mesta.“

„Pravdu máš,“ pokračoval posledný.

„Len mi stále víta v hlav-e, akoby sme ich mohli zraziť na kolená.“

P r v ý rečník od-mietavo po-

kýval hlavou a hneď sa aj ujal slova: „Nie je naším zámyslom voľačo ničiť, či spôsobovať ďalšie nepravosti, lebo zlo len zlo dokáže vyplodiť. Žijeme v nových česoch, ktorým sa musíme prispôbiť, a nie plávať proti vetru.“ Jeho hlas chvíľami vibroval od rozrušenia, potom zas stíchol, uvedomujúc si závažnosť vysloveného.

Až podvečer sa ich cesty konečne rozchádzali. Každý kráčal v ústrety svojomu domovu i v očakávaní naplnenia rozhodnutia z toho dňa.

„Pán doktor Filkorn, vítam vás,“ pozdravil tridsiatnik v kňazskom rúchu, vychádzajúci z prednáškovej miestnosti. Muž v klobúku mu kývol na pozdrav a prijal podávanú ruku.

„Aj ja som rád, že sme sa predsa zišli,“ povedal muž v klobúku. „Ale radšej by som bol, keby sme sa mohli porozprávať niekde, kde je väčší pokoj,“ nervózne poznamenal, pričom nedôverčivým pohľadom sledoval študentov, ktorí práve vychádzali na chodbu.

Muži vyšli z budovy Veľkého seminára, ustanovizne, v ktorej študovali mladíci z horných Uhier teológiu. Usadili sa na lavičke v malom parčíku za budovou.

„No, a aký názov by ste si predstavovali? A formát?“ Muž v klobúku zahľáň takýmto i podobnými otázkami svojho spolubesedníka. Všetky smerovali však k jedinému cieľu, a tým bol úplne nový týždenník.

Kňaz-pedagóg vysvetľoval doktorovi Filkornovi, inak šikovnému vydavateľovi, svoje predstavy. Tie boli celkom presné – vydávanie týždenníka nielen pre vzdelaných, rozumej maďarčinu ovládajúcich, ale i pre mlčiacu väčšinu. A tak sa zrodil slovensko-maďarský týždenník Nitra-Nyitra.

Jesenné listy odievajú do pestrofarebných šiat mesto pod Zoborom už od septembra. Vietor sa preháňal v parkoch, neposlušne zhádzoval klobúky váženým mešťanom, rozmarne sfúkol do očí vlasý nejednej dáme. Avšak aj teraz, na prvú adventnú nedeľu pokrýval mesto rôznofarebný koberec. Len bielej farby snehových baránkov niet. Toto divadlo sledoval starší muž, ktorý držal v rukách noviny a podchvíľou sa zastavil, aby sa začítal a opäť zdvihol oči, sledujúc hru vetra, stále však neveriaco krútil hlavou. Spravil pár krokov, zase ostal stáť.

„To nie je možné,“ šomral si popod fúzy. „To nemôže byť pravda, toľká opovážlivosť.“ Pokrútil hlavou, rozhrnul nohou listie, akoby skúšal hĺbku jesenného mora v parku, a vracal sa späť do mesta. Jeho kroky smerovali k nitrianskemu biskupovi Batthyánymu, ktorého oboznámil s obsahom najnovšieho čísla týždenníka Nitra-Nyitra. Obaja muži pozorne, písmeno za písmenom, slovo za slovom, čítali článok špirituaála Veľkého seminára a profesora teologickej morálky. Už len ten názov poburoval ich myslenie. „Slováci, hore s hlavou!“, vyslabi-koval starší muž. „Toľká nehoráznosť.“

Proti tomu budete musieť, otec biskup, zakročiť.“

Biskup len rezignovane kývol rukou, akoby si bol vedomý dejinných súvislostí. Jeho slová to potvrdzovali. „Viete, my už s tým nespravíme nič. Ale prídu iní, jeho vlastní, a tí mu to všetko vynásobia a zrátajú.“

Dobrý pastier

*Kto nehladá pravdu
a nestavia večné
jej pyramídy
nezištne a čistým srdcom,
nepatrí do slávy národa...*

SVETLOSLAV VEIGL: Titan v nás

Ranné zore rozlialo všetky odtiene červenej i modrej farby na oblohu. Kohútí spev ešte neprebudil ani jedno oko v mestečku, keď muž otvoril okno. Zhlboka sa nadýchol a pohľadom objal stromy v záhrade, okolité domy, až kým sa nedostal k chrámu, akoby sa chcel uistiť, že je naozaj doma. Zavrel okno a zahľbil sa do modlitby. Ústa sa nečujne pohybovali, pričom prsty zvierali jednotlivé zrnká ruženca.

Vstal, pred zrkadlom si upravil reverendu a prešiel do vedľajšej miestnosti. Zjavne to bola mužova pracovňa, pretože ťažký dubový stôl obklopovali police plné kníh. Sadol si na stoličku. Zobral čistý list papiera, pero, ale myšlienky sa mu nerodili ľahko.

Ak nazrieme ponad jeho široké plece, tak sa dozvieme, že píše kázeň. Vždy si dával záležať na tom, aby sa neopakoval. Až keď zaplnil celý papier z oboch strán, spokojne sa usmial. Vstal, napil sa z pohára čistej vody, pozrel na hodiny a vykročil. Ručičky prezrádzali, že je už čas ísť. Každú nedeľu odchádzal z domu o tri štvrté na sedem. Vedel, že o pár minút bude v kostole. Tento stereotyp vykonával už dlhé roky, ale nikdy sa preňho nestal bežnou rutinou. Ani v spovednici, kde sedával presne o siedmej, ani počas liturgie, s ktorou sa neoneskoril o jedinu minútu.

Bánovčania si zvykli, že dekan, ak už raz niečo sľúbil, urobil všetko preto, aby dodržal svoje slovo. Nikdy sa nemeškal a presnosť vyžadoval aj od kaplánov, ktorým to však nebolo vždy po vôli. Verné a prísne plnenie kňazských povinností bolo preňho samozrejmosťou, a práve tým si získal okolie na svoju stranu. Nevyžadoval totiž od nikoho to, čo nerobil aj sám, pretože osobný príklad uprednostňoval nadovšetko.

Ak sa rad spovedajúcich nezmenšoval, včas vedel prerušiť aj toto vysluhovanie sviatosti, aby sa pripravil na svätú omšu. Obľčený v liturgickom rúchu zvieral v ruke hodinky, aby presne o ôsmej kývol ministrovi. Ten zazvonil a spoločne vykročili k oltáru. Chlapci, ktorí sa niekedy až hádali, kto bude ministrovať, s úctou a obdivom sledovali „dekanka“. Tak ho dôverne nazývali medzi sebou. Naučili sa od neho, že ak si správne rozdelia čas, dokážu stihnúť všetko. No bol ešte jeden dôvod, prečo ho mali veľmi radi.

Jeseň odcvávala na tátošovi do ďalekých končín a vystriedala ju mrazivá zima. Život v Bánovciach sa spomalil. Snež prikryl ulice i domy, ľudia zamestnávali každodenné odhadzovanie snehu, kúrenie a vynášanie popola. V ich očiach zhasínali plamienky veselosti, smútok im rozháňali iba nedeľné doobedia, keď počúvali svojho „dekanka“. Len jeho slová, povzbudivé, iskrivé i karhajúce, ich dokázali na okamih priviesť na iné, než existenčné dôvody.

„Prekliate deti,“ zvolal muž, nesúci vo vedrách popol.

Deti sa prehrali okolo neho na sánkach tak neočakávane a rýchlo, až sa zapotácal. Chvíľu sa pozeral za letiacimi sánkami. Ešte raz pohrozil rukou, zdvihol vedrá a vykročil. „Ja vás odtiaľto dostanem, galgani akýsi,“ znelo dole ulicou.

Do školy vošiel úradník. Otrepal si čižmy, zložil zasnežený kabát, aby sa zbavil bieleho poprašku. Zaklopal

na dvere riaditeľa. Vlastne to ani nebolo zaklopanie, len sa prstami zľahka dotkol dverí a bezočivo ich otvoril. Úradníckym štýlom vošiel dovnútra, akoby celá škola existovala iba kvôli nemu.

„Ehm ...“, zakašľal prekvapený riaditeľ. Nestačil ani vstať, aby privítal mestského úradníka, v ktorého kompetencii bolo školstvo v Bánovciach. „Nechákal som vás.“

„Ále, pán riaditeľ, neruším?“ povedal úradník, pričom v jeho hlase nezaznel ani jediný neistý tón. Bez vyzvania si sadol do kresla. Riaditeľ, ktorý medzitým vstal, sa posadil na okraj stoličky, akoby očakával čosi nepríjemné. Nikdy sa v prítomnosti tohto úradníka necítil uvoľnene.

„Čo vás k nám privádza?“

„Sťažnosti,“ vyslovil úradník chladne, bez akéhokoľvek ďalšieho vysvetľovania. Zmĺkol. Chvíľu si ešte prezeral kanceláriu, pokýval hlavou a vstal. Vyzeralo to, ako keby sa chystal odísť.

„Ale veď počkajte, pán Gabriš,“ povedal riaditeľ, ktorý sa snažil zatarasiť vlastným telom cestu odchádzajúcemu úradníkovi. „Aké sťažnosti? Na koho? A od koho?“

„Príveľa otázok, pán riaditeľ,“ víťazoslávne sa usmial na riaditeľa. „Od vás sa očakáva, že budete vedieť všetko ako prvý. Všetko!“ ešte raz zdôraznil slová, ktoré si vychutnal rovnako ako zmätko, ktorý vyvolal v riaditeľovi.

Neznášam ho!, pomyslel si riaditeľ, avšak hneď sa aj hneval sám na seba zato, že sa neovládal. Snažil sa myslieť na slová z nedeľnej kázne, v ktorej dekan hovoril o tom najzákladnejšom prikázaní každého kresťana. Ale milovať tohto nafúkanca?

„Obyvatelia mesta sa sťažujú na vašich žiakov. Každý deň sa im šmýkajú popod okná, ohrozujú ich, ba dokonca sa im vysmieávajú,“ vážnym tónom hlasu oboznámil úradník riaditeľa s dôvodom svojej návštevy. „Asi im tu, v škole, dávate málo úloh. Alebo ...“ povedal úradník v dverách a zdvihol prst ako výkričník za svojou návštevou.

Chlapci vybehli zo školy, sotva doznel zvonček. Hneď sa aj začali váľať v snehu a chystať snehové gule na dievčatá, ktoré s krikom vybiehali do objatia mrazivého dňa. „Podme sa spúšťať,“ skríklo menšie dievča, no odozva detí nebola taká, aká by sa vzhľadom na ich vek dala očakávať. „Nesmieme, pán riaditeľ zakázali!“ skríkli staršie deti. „Ak neposlúchneme, zase nás vyštichujú a nechajú po škole!“ „A mňa minule aj vybili, že som si tri dni nemohol sadnúť.“ Smutne zneli výpovede detí, ktorým zakazovali snehové šantenie. Jedinéj zábave, ktorú im ponúkala zima, sa nemohli oddávať s detskou nefalšovanou radosťou.

Deti sa porozchádzali, každé svojím smerom. Traja nerozluční kamaráti, ktorí boli spoločne aj miništrantmi, sa rozbehli smerom ku kostolu. Chceli sa Ježiškovi postážiťovať, že je riaditeľ nespravodlivý. Bežali, vietor im fúkal vločky do očí,

tak si vôbec nevšimli „dekanka“, ktorý kráčal oproti nim.

„No kamže, kam?“ spýtal sa chlapcov, roztiahnuc ruky, aby ich zadržal. Všetkých troch zobral do náruče, ktorá im znenazdajky poskytla úkryt pred snehovou metelicou. Zazdalo sa im, akoby sa ocitli v rozprávkovej krajine, okolo ktorej zúrili mrazivý kráľ, no oni boli na oáze pokoja a tepla.

Chvíľu trvalo, kým sa udychčaní rozhovorili. Pomedzi kašľanie a vzlyky vyrozprávali „dekankovi“ všetko. Cítili sa ukrivdení. Aj v počtoch sa zlepšili, ale sánkovačku mali zakázanú stále. Nepomohli prosby, ani vysvetľovanie. Zima sa už dávno prevalila na druhý bok, každým dňom sa dal očakávať odmäk.

Dekan počúval svojich miništrantov. Neboli to žiadne neviniatka, o tom sa presvedčil už veľakrát, ale keď bolo treba zaopatriť nevládných alebo vyspovedať starých na samotách, iba oni traja neváhali a brodili sa s ním vo výše metrovom snehu. Toho najmenšieho nebolo ani vidieť, ale vždy sa dostali do cieľa svojho putovania. Mohol sa na nich spoliehať. V dobrom i v zlom. Aj v tom zlom, ako na jeseň, keď ktosi rozbil okno na stanici. Nemusel hádať ani trikrát, aby uhádol vinníkov. Sám zaplatil za výmenu skla, ale „trom kráľom“, ako ich zo žartu nazýval, to poriadne spočítal. Aj s úrokmi. Veru, nebolo tej jesene lepších a snaživejších obaračov jablák vo farskej záhrade.

„Nuž, chlapci,“ prehovoril napokon. „Závažné obvinenia ste mi tu predostreli a nemôžem vyjadriť svoje stanovisko, pokiaľ som si nevypočul aj druhú stránku. Preto choďte do kostolíka, ale nie so sťažnosťami, lež s vďakou nášmu Pánovi, že je taký dobrotivý a milosrdný. O ostatné sa postarám ja,“ dopovedal a už svižným krokom, ktorý by sa pri jeho zavalitej postave nedal očakávať, vykročil smerom ku škole.

Riaditeľovi sa ťažko oponovalo, pretože ani sám vnútorne nebol presvedčený o zákaze, ktorý vydal. Konal vlastne len zo strachu pred úradníkom Gabrišom. Najskôr sa dekanovi nechcel s tým priznať, ale ten sa aj sám dovätínil, odkiaľ

fúka vietor. Preto vysvetlil riaditeľovi svoj postoj, že on voči detským hrám, či nevinným pestvám nemá nič a že keby sa úradník Gabriš i na hlavu postavil, on na strane krivdy stáť nebude.

Dekan podal riaditeľovi pravicu. Ten s úprimnou pokorou, avšak i s potlačovaným strachom, prijal ruku a s vďakou sa mu pozrel do očí. „Viete, pán dekan, časy sú zlé a našincovi je ťažko zariadiť si na kus chleba. Často musí robiť kompromisy, ustupovať i zapierať seba samého.“

„Peter zaprel trikrát,“ povedal dekan, pričom sa ešte raz pozrel do očí toho druhého a odchádzal. „A potom horoko zaplakal,“ znelo riaditeľovi dlho v ušiach, hoci v kancelárii i v celej budove už dávno osamel.

Ľady sa pohli, snehy sa začali rozštiepať. Bánovce sa prebúdzali zo zimného spánku. Vtáči spev nahradil hučanie rozdivočenej rieky. Jar vdýchla život nielen rastlinám, ale aj každému živému tvorovi na okolí. Chlapci vybehli konečne na lúky, dievčence zbierali prvosienky. Často ich bolo vídať na prechádzke s dekanom, ktorý neľnil a všetok voľný čas strávil s mládežou. Ich rozhovory však neboli len o veciach náboženských, ba práve naopak. Chichot sa striedal so vzájomným doberaním. Bolo vidieť, že aj napriek svojmu veku dokázal rozprávať ich detskou rečou.

Dni plynuli rýchlejšie ako oblaky na oblohe. Ani zrno sa na jeseň nesypalo do sýpok rýchlejšie ako dni do mlynčeka vekov. A tak prišla zima. Zo dňa na deň. Neočakávane. Pomrzli kvietky v záhradách, plánky na stromoch i nejedna sliepka mala omrznuté krídla. Prišiel čas detských radostí. Tentoraz však ani sánky neostali v šopách, ale pravidelne šarotovali na trase horný koniec Farskej ulice – obchod u žida – dolný koniec Farskej ulice a naspäť po vlastných. Deťom nevadilo menšie stúpanie, či skutočnosť, že kým sa dostali na rad, chvíľu to trvalo. Boli vďační „dekankovi“, že sa aspoň po Farskej ulici mohli spúšťať dole. Veď aká by to bola zima bez poriadnej sánkovačky?

KATARÍNA DŽUNKOVÁ

Boh na bicykli

x x x
Raz sa Ježišovi z kríža
zachcelo vrátiť do stromu
aby mu mohli sedieť
na kolenách detí
a vtáky
ho nazývali František.

Keď som bola malá
chytala som na diaľniciach
do ponožky
pásikavý vietor
Nebola som sama
Boh ju potom nastokol
na svoju pútnickú palicu
a sám odišiel na breh jazera
učiť vodu
ako sa robí fontána
v zovretých dlaniach

x x x
Na chrbte kopca
vyrástli ovce
a v dvoch jamkách
kaplnky
na toto miesto
chodila každý rok
čakať na jar
odpustená sobota
Veľmi sa chcela stať
kvetnou
V neďalekom lese
raz našiel hubár
sedieť anjela
s plyšovým bohom
na kolenách
Odvtedy chodí po svete
s menom
môj otec

x x x
Pršalo
a na výpravcovi
plakala uniforma
Pod plecami
sa jej tíško nadúval
chlapčenský strach
z molitanu

Za kopcom
niekto zobral do rúk krajinu
s utekajúcimi poštármi
Miesto trúbky
sa im pod pazuchou
túlila jemná čipka známok
od včerajších
nedoručených žien

Túto noc
sa nikto nepomodlil
za fajčiarske vozne
len za tmy
volali Bohu
na obrovský mobil
prvú uponáhľanú ľudia

Miesto kravaty
mali uviazané ráno

Na staniaciach
sa ešte dlho
pri príchode vlakov
ozývala melódia
jeho zvonenia

A pritom on
chcel zostať celkom sám
Smutný s mušľou pri uchu
počúval
ako má more obsadené

x x x
V noci
je svet
akýsi smutnejší
keď po oblohe
odchádza na bicykli Boh
so svietiacim zadným svetlom
v splne mesiaca

Na zemi
ho hľadali deti
ako svoj gombík
od rozopnutej
podkolennej jamky
Na prázdnu nitku
si priviazali aspoň modrú
Lýtku dievčat
za sebou ťahajú
nebesá svadobných šiat

Pri každom podknutí
ľudia zabudli
čo je to klačať
Iba niektorí
si z času na čas
oprášia nohavice
zmätení ako anjel
pod ktorým v noci
premenovali mesto

Hríb
Kúsok človeka
ktorý zanevrel na svet
Býva tam strapatý chlapec
túžiaci dotknúť sa hviezd
Iba prsty
mu zostali vystreté
ako sviečka
Vo voskovom srdci
starých ľudí
počuje bzučať včely
A niekde pred nimi
uletel včelár
so smiechom
medzierkou medzi zubami
malou ako to
čo si človek
nesie so sebou

(Košice, 17 rokov)

Za posledných 15 rokov sa vo vysielaní slovenských televíznych staníc pravidelne objavujú telenovely – jednoduché verzie televíznych seriálov s veľkým počtom pokračovaní, najčastejšie juhoamerickej produkcie. Napriek navzájom podobným a ľahko predvídateľným scenárom, jednoduchým, často až čierno-bielym charakterom postáv a nízkej kvalite filmového spracovania sa tešia veľkej obľube divákov a dosahujú vysokú sledovanosť.

Telenovela vznikla ako odpoveď televíznych spoločností v Strednej a Južnej Amerike na takzvané „Soap Operas“, obdobne jednoduché mnohodieľne seriály odohrávajúce sa prevažne v interiéroch, ktorými severoamerická produkcia zaplavila divákov v Južnej Amerike. Slovenské televízne spoločnosti najčastejšie vysielajú telenovely brazílskej, mexickej a argentínskej produkcie. Úplne prvá telenovela uvedená na Slovensku bola *Jednoducho Mária* (v origináli *Simplemente Maria*), ktorá zozbala obrovský úspech. Odtvtedy mali slovenský diváci možnosť vidieť niekoľko desiatok telenoviel, v poslednej dobe na príklad Čiernu perlu (v origináli *La Perla negra*), Danielu (v origináli *Daniela*), *Sladkú Valentínu* (v origináli *Mi gorda Bella*) či *Skrytý vášne* (v origináli *La Pasión gavilanes*).

V súčasnosti STV1 každý deň od pondelka do piatka vysielala venezuelskú telenovelu *Divoška Anastázia* a diváci televízie Markíza môžu denne sledovať *Cigánky* z mexicko-americkej produkcie. Hlavným motívom väčšiny telenoviel je spočiatku nenaplnená, ale o to vášnivejšia láska hlavných hrdinov, ktorí musia prekonať mnoho sklamaní, prekážok a opakovaných odlúčení, kým budú môcť žiť navždy šťastne spolu.

Telenovely sú najčastejšie vysielané každý pracovný deň v poobedňajších hodinách, približne v čase medzi 15-tou a 18-tou hodinou, prípadne ako reprízy dopoludnia. Za najpočetnejšiu skupinu divákov sú považované ženy so základným a stredoškolským vzdelaním, v strednom a staršom veku. Telenovely však nachádzajú svojich obdivovateľov aj u žien mladších vekových kategórií a rovnako aj u mužov. V niektorých rodinách sleduje telenovelu spolu celá rodina, v iných sa jeden fanúšik, najčastejšie matka alebo stará matka stáva „čiernou ovcou“ rodiny a musí čeliť nepochopeniu a kritike ostatných. Alebo naopak, pokiaľ ide o dominantnú osobu v rodinnom systéme, musia sa ostatní členovia domácnosti podriaďovať a v čase vysielania telenovely od danú diváčku nerušiť, prípadne aj prerušiť rozbehnuté aktivity.

Ako už bolo spomenuté, dominantnou témou každej telenovely sú vzťahy, predovšetkým láska medzi mužom a ženou. Často sa objavuje aj priateľstvo a rodinné hodnoty. Rovnako silno však býva zastúpená aj nenávisť, resp. rivalita medzi jednotlivými postavami. Úprimnej a čistej láske spočiatku stoja v ceste viaceré prekážky, hlavní hrdinovia musia čeliť rôznym intrigám. Vo viacerých telenovelách sa objavuje aj určitý kriminálny podtón – niektoré postavy majú kontakty so zločincami, dopúšťajú sa trestnej činnosti, nezriedka sa zapletú do plánovania únosu, či vraždy. Emócie, ktoré hrdinovia telenovely prežívajú, sú vždy veľmi silné. Či sa už jedná o lásku alebo nenávisť, prežívajú ju naplno, často majú až čierno-biele videnie a sklon k dramatizácii situácie.

Okrem priamočiarych emócií, s ktorými sa divák ľahko identifikuje, ponúka telenovela aj vizuálny estetický zážitok. Ženy hrdinky a poväčšine aj mužskí hrdinovia sú vždy krásni, bezchybné upravení a elegantne oblečení. Prostredie, v ktorom žije časť hrdinov, je luxusné, ich príbytky sú vkusne zariadené. Vo väčšine telenoviel je možné vidieť aj pekné zábery prírody, pastvín, lúk, hôr, prípadne koní alebo iných zvierat. Jednoducho, na telenovelu sa príjemne pozerá, aj keď po obrazovej stránke je často usutočnená priam gýčovito. *Ludwig Giesz* (in Vaněk, 1999) hovorí o gýčovitom umení, že je vtieravé, a to až natoľko, že vnímateľ gýča sa v ňom rozplýva a necháva sa ním omámiť. Presne to sa deje aj s väčšinou divákov náruživito sledujúcich telenovely. *Giesz* uvádza, že gýč je „od základu klamný“ – tvári sa, že obsahuje vyššie hodnoty, ale v skutočnosti len navodzuje povrchnú sentimentalitu. Základnú charakteristiku gýča viaže na sentimentalitu aj *Tomáš Kulka* (in Vaněk, 1999), ktorý hovorí, že gýč zobrazuje objekty alebo témy, ktoré sa vše-

PETRA SCHEBEROVÁ

Sú „telenovely“ sociálnou drogou?

obecne považujú za krásne, alebo ktoré majú jasný emocionálny náboj. A opäť – telenovela spĺňa oboje. Vtierať emocionálnu potom podľa *Kulku* nahrádza estetický postoj spojený s odstupom. Gýč podľa *Giesza* nachádza tak ľahko svojich konzumentov, lebo im poskytuje pohodlie. Vaněk (1999) uvádza, že masová kultúra vyrába a šíri „produkty pre masy, ktoré majú síce tendencie vyvolať efekt, neusilujú však o to, aby sa stali náhradou umenia“.

Telenovela často vyvoláva v divákoch dojem, sentimentalitu a pohnutie, to však samo osebe ešte neznamená, že je gýčom. Za gýč by sme ju mohli považovať až vtedy, ak by predstavovala vyššie estetické a umelecké hodnoty. Popri možných umeleckých hodnotách, či aspoň snahe o ne, má však telenovela aj veľkú komerčnú hodnotu, ktorá rozhodne zohráva dôležitú motiváciu u jej tvorcov. Napokon veľký dopyt po telenovelách je zrejme aj jednou z príčin nízkej kvality ich technickej realizácie – musia byť natočené rýchlo, diváci čakajú, nie je možné točiť jednu scénu veľakrát.

Shusterman (2003) uvádza, že kritici umenia často argumentujú tým, že televíznym divákom sa programy, ktoré sledujú, v skutočnosti nepáčia, ale že ich aj napriek tomu „konzumujú“, pretože nemajú prístup k ničomu lepšiemu. Toto sa však týka iba určitej časti divákov, ktorí sledujú telenovely. Určitá časť divákov by zrejme uprednostnila telenovelu aj keby mala možnosť sledovať iný televízny program považovaný za hodnotnejší. Telenovela rozhodne má svojich príjemcov a fanúšikov, ktorí majú určitý estetický ideál, vkus, orientáciu na konkrétne umelecké hodnoty. Otázkou zostáva, či je telenovela formovaná vkusom divákov alebo či skôr dokáže vkus diváka formovať, resp. deformovať.

Čo je na telenovelách také príťažlivé, že niektorých divákov priťahujú tak silno, až to hraničí so závislosťou? Podľa všetkého oslovujú u divákov niektoré ich viac alebo menej uvedomované potreby. Ide najmä o potrebu lásky a romantického vzťahu, v prípade záporných postáv môže ísť aj o potrebu prežívania vlastnej agresivity a možnosti obrátiť ju proti niekomu, kto si ju „zaslúži“. Čiže kladné postavy slúžia divákovi na identifikáciu a záporné na ventiláciu agresívnych tendencií. Ďalej sa môže objavovať potreba krásy a esteticna, potreba sebaapredania, ktorú môže saturovať identifikácia s odvážnymi postavami bojujúcimi za svoje šťastie a podobne.

V poslednom čase sa v estetikej teórii venuje značná pozornosť populárnemu a masovému umeniu. Telenovela spĺňa kritérium masovosti ako aj popularity. Produkcia populárnych a masových umeleckých diel narastá a presahuje ostatnú umeleckú tvorbu. Rovnako narastá aj okruh príjemcov tohto umenia. *Dienšová* (in Sošková, 2003) uvádza, že pre väčšiu časť populácie je populárne a masové umenie často jediným zdrojom estetickej skúsenosti. S týmto názorom by sa dalo polemizovať, veď samotná príroda poskytuje nekonečné množstvo možností na prežitie estetickeho zážitku. Rozhodne sa však dá súhlasiť s tým, že pre väčšinu ľudí je populárne a masové umenie podstatným zdrojom takej estetickej skúsenosti, ktorej tvorcom je človek.

Úvahy o masovom a populárnom umení sú nerozlučne sprevádzané úvahami o jeho umeleckom postavení a hodnote. *Dienšová* (in Sošková, 2003) uvádza MacDonaldu teóriu masovej kultúry z roku 1953, ktorá definuje a vzájomne odlišuje masové a populárne umenie. Podľa MacDonaldovej sa sériovo produkované masové umenie nenárokuje na umelecký status, populárne umenie naopak vytvára určitý kompromis medzi umeleckou a komerčnou hodnotou diela, pričom adaptuje a kopíruje už jestvujúce umelecké diela.

Shusterman (2003) cituje viacerých autorov – *Adorna*, *Van den Haaga* a *Allana Bloomu*, - ktorí o populárnom, resp. masovom umení uvažujú ako o niečom falošnom, čo poskytuje iba náhradné potešenie, ktoré svojou existenciou znemožňuje skutočné potešenie. *Shusterman* však argumentuje, že nie je isté, kde môže človek nájsť „konečné“ alebo „úplné“ potešenie. Na druhej strane to, že nie je k dispozícii „záruka“ nájdania tohto „úplného“ alebo „hodnotnejšieho“ potešenia, ešte neznamená, že by ho človek mal prestať skúšať hľadať.

Aj keď sa dá súhlasiť s tým, že potešenie, ktoré sledovanie telenovely poskytne jej divákovi, môže byť falošné alebo povrchné, neexistencia, resp. nesledovanie telenoviel by s najväčšou pravdepodobnosťou nedoviedla diváka k aktivitám, ktoré by mu umožnili prežívať nejaké „skutočnejšie“ potešenie, ale skôr k hľadaniu obdobnej náhrady za potešenie.

O spájaní fenoménu telenovely s pojmom sociálna droga, resp. o označení pravidelného sledovania telenoviel niektorými divákmi ako závislého správania možno uvažovať v dvoch rovinách. Prvá sa týka každodenného sledovania aktuálneho dielu telenovely, pričom divák venuje určitú energiu tomu, aby stihol sledovať každý diel, než sa si byť v danom čase rušený nejakou inou aktivitou alebo spoločnosťou nedivákov. Ak nemôže byť v danom čase pred televíziou obrazovkou, zabezpečí si napr. nahratie daného dielu na video, resp. ak nemá túto možnosť, informuje sa u iných známych divákov, čo sa v deji príbehu odohralo. U niektorých jedincov sa v extrémnych prípadoch môžu objavovať aj emočné stavy podobné stavom, ktoré môžu mať drogovu závislosť ľudí. Čakanie na daný vysielací čas môže byť spojené s očakávaním a nepokojom, myslenie je počas dňa centrovane na príbeh odohrávajúci sa telenovele. U „závislých“ divákov sa môže objaviť rozrušenie, nespokojnosť, či dokonca zlosť, keď im nie je umožnené telenovelu sledovať, resp. keď blízke osoby kritizujú, či spochybňujú vhodnosť jej sledovania. Druhá rovina sa týka interpersonálnych kontaktov ľudí, ktorí sledujú telenovely a zároveň majú často silnú potrebu navzájom rozoberať, čo sa v ktorom dieli udiaľalo, čo by malo nasledovať, čo by urobili na mieste protagonistov. Niekedy sa môžu snažiť presvedčiť nedivákov zo svojho okolia, aby si telenovelu pozreli. Tak ako pri posudzovaní každej inej závislosti platí pravidlo, či postihnutý človek môže konať inak. Čiže v prípade telenoviel, či divák môže pri súčasnom zacho-

vaní psychickej pohody telenovelu nasledovať, resp. vynechať minimálne niekoľko dielov, prípadne či dokáže o diani v telenovele nehovoriť, ak sa mu naskytne príležitosť.

Telenovela svojou jednoduchosťou a nekomplikovanou úrovňou spracovania ľahko umožňuje divákovi identifikovať sa s jej hrdinami a prostredníctvom nich prežívať vlastné potreby. Nedochádza síce k trvalému uspokojeniu, k tomu však v prípade závislosti, alebo i len pasívnej konzumácie nedochádza nikdy.

Niektoré znaky objavujúce sa v telenovelách sú spoločné aj pre iné televízne programy, ktoré v súčasnosti vysielajú televízne stanice. Ide predovšetkým o už spomínanú možnosť jednoduchšej identifikácie s aktérmi programu, povrchné potešenie zo sledovania programu, ktoré nestimuluje estetickú aktivitu diváka, ale skôr od neho vyžaduje bezmyšlienkovitú a pasívne prijímanie toho, čo vidí na televíznej obrazovke. V posledných mesiacoch televízne spoločnosti ponúkajú takzvané „reality show“, v ktorých namiesto hercov vystupujú skutoční ľudia. Televízia Markíza v roku 2004 vysielala program *Zámena manželiek* a roku 2005 reality show *Mojsejovci*, televízia JOJ koncom roka 2004 *Dievča za milión* a následne v roku 2005 *Miliónový tanec*, STV1 v súčasnosti vysielala už druhé pokračovanie programu *Slovensko hľadá Superstar*. Na Markíze v súčasnosti beží nová reality show *Veľký brat* (*Big Brother*) a na TV JOJ môže divák sledovať podobnú show - *Vývolených*. To, že v reality shows vystupujú skutoční ľudia, pôsobí podobne ako jednoduchosť filmových postáv v telenovele – uľahčuje identifikáciu diváka s protagonistom. Okrem toho reality shows obvykle sľubujú aj nejakú, najčastejšie finančnú výhru, čo je v súlade s hodnotami našej konzumnej spoločnosti a poskytujú divákovi možnosť formou hlasovania ovplyvňovať priebeh relácie.

Reality shows majú s telenovelami aj spoločné to, že obidva druhy programov

sú obvykle kvalitne prepracované po estetickú, či vizuálnu stránku a podoporené masívnou reklamnou kampaňou. Obsahová stránka programu má však viaceré nedostatky, nestimuluje diváka k duševnej aktivite, nevyvoláva v ňom hlbší estetický alebo filozofický zážitok, naopak, nabáda ho k pasívnemu konzumu. Je to ako s mrazenými jedlami, ktoré sa dajú za 2 minúty pripraviť v mikrovlnke alebo reštauráciami s rýchlym občerstvením typu McDonald's. Dobrá reklama, pekný obal, konzument nemusí veľa investovať do prípravy, ale výsledkom je, že sa nasýti nekvalitnými potravinami. V určitom zmysle je tento jav iba malou časťou širšej kultúry našej na výkon a konzum zameranej spoločnosti, ktorá nás tlačí do stále rýchlejšieho života. Potom zostáva málo času na to, aby sa človek mohol pozastaviť, „dotknúť“ života, vytvoriť dostatok blízkych a uspokojivých vzťahov s druhými ľuďmi a kontinuálne vytvárať a žiť svoje osobné hodnoty. Ľahko sa potom stane, že sa svoje neuspokojené potreby snaží uspokojiť „náhradou“.

Telenovely svojím spôsobom oslovujú jednu z najvýznamnejších ľudských potrieb – potrebu lásky a spolupatričnosti. Láska, trvalý blízky a dôverný vzťah je niečo, po čom vo svojom vnútri túži každý človek. Lenže každý dôverný vzťah vyžaduje od človeka, aby bol aktívny a vstúpil do blízkosti – druhému človeku, prírode, akejkolvek svojej osobnej hodnote. A na telenovele sa síce príjemne pozerá, ale jej sledovaním človek blízkosť neprežije a teda svoju potrebu trvalým spôsobom neuspokojí. Človek by sa teda nemal zameriavať iba na pekný „obal“, ale aj „obsah“ vedúci k estetickému skúsenosti a stimulujúci k aktivite a tvorivosti a tým pádom „skutočnému“, čiže individuálne prežitému zážitku, samotnému životu.

LITERATÚRA

Shusterman, R.: Estetika pragmatizmu. Kalligram, Bratislava, 2003.
Sošková, J. (ed.): Studia Aesthetica VI. Estetika, filozofia, umenie II. Filozofická fakulta, Prešovská univerzita, Prešov, 2003.
Vaněk, J.: Estetika myslenia a tela. Iris, Bratislava, 1999.
Zuska, V. a kol.: Estetika na križovatke humanitných disciplín. Univerzita Karlova, Praha, 1997.

Jurinova jeseň v Čadci a Klokočove

Porota v zložení Imrich Vaško (tretí zľava), Peter Kubica (prvý zľava) a Teodor Križka (prvý sprava) v spoločnosti starostu Klokočova Ľuboša Stríža (druhý sprava), riaditeľky čadčianskej knižnice a víťazov literárnej súťaže

Organizátori Obec Klokočov, Kysucká knižnica v Čadci a Oblastné pracovisko Maticy slovenskej v Čadci, za mediálnej podpory Regiónu Žurnálu – novín obyvateľov Žilinského samosprávneho kraja, Kysúce – nezávislého týždenníka Kysučanov, Kultúry – dvojtyždenníka závislého od etiky a Slovenských národných novín, vyhlásili v tomto roku celoslovenskú literárnu súťaž duchovnej tvorby s názvom Jurinova jeseň. Zapojiť sa do nej mohol každý autor, ktorého práce neboli doposiaľ knižne publikované, pričom nebolo žiadne vekové obmedzenie. Napokon sa prihlásilo 16 autorov s poéziou a 9 s prózou, a to od Bratislavy, Trnavy a Hlohovca, cez Čadcu, Dolný Kubín a Ružomberok až po Spišskú Novú Ves a Košice. Najmladšia účastníčka mala 17 rokov a najstaršia 84. Aj názvy ulíc (Horovova, Bottova, J. Kráľa, Beniakova), odkiaľ práce postupne prichádzali, dávali tušiť, že pôjde o zaujímavý literárny počin na mape slovenského literárneho diania. Porotcovia – dekan Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku Imrich Vaško, básnik a šéfredaktor Kultúry Teodor Križka, spisovateľ a redaktor časopisu Dotyky Marián Grupač, regionálny autor Jozef Marec a spisovateľ a novinár Peter Kubica napokon rozhodli o udelení týchto ocenení:

Hlavná cena P. H. Jurinu za poéziu –

ROBERT PRIEHODA, Čadca

Hlavná cena P. H. Jurinu za prózu –

MÁRIA PACALAJOVÁ, Bratislava

Druhá cena P. H. Jurinu za poéziu –

KATARINA DŽUNKOVÁ, Košice

Druhá cena P. H. Jurinu za prózu –

DANIELA LOZÁNOVÁ, Spišská Nová Ves

Tretia cena P. H. Jurinu za poéziu –

HELENA HRUBÁ, Nesluša

Súčasťou podujatia nebolo iba stretnutie porotcov s autormi, či vyhlásenie výsledkov súťaže, ale aj odborný seminár v čadčianskej Kysuckej knižnici, venovaný P. H. Jurinovi. Pri príležitosti 85. výročia jeho narodenia a 10. výročia úmrtia vystúpili so svojimi príspevkami J. Marec, I. Vaško. T. Križka a P. Holeštiak. Podujatie spestrili svojim spevom aj klokočovské ženy. Potom sa plný autobus pohol smerom do Klokočova, rodnéj obce Jurinu, kde sa konalo odhalenie pamätnej tabule na obecnom úrade. Starosta tejto obce Ľuboš Stríža, ako jeden z mála predstaviteľov samosprávy na Slovensku, si dal skutočne záležať na tom, aby sa celé podujatie nieslo v slávnostnej atmosfére. Nejednen spisovateľ, či kultúrny pracovník, ktorí sa zúčastnili Jurinovej jesene, si povzdychol nad tým, keby aspoň polovica starostov či primátorov v takejto miere podporovala kultúru, ako práve klokočovský starosta. Potom by to so slovenskou kultúrou určite nevyzeralo tak zle. Veď k umeniu vždy patrili meceni, bez ktorých by nevzniklo toľko pozoruhodných výtvarných, literárnych alebo hudobných diel na celom svete.

Už dvanásť rokov sa v septembri pravidelne stretávajú rodáci a osobnosti, ktoré v Trnave žili, prípadne študovali. V rámci dní, ktoré majú názov Láska, pokoj a porozumenie, bola v tomto roku slávnostná prezentácia knihy o Jozefovi Strečanskom, saleziánovi, hudobníkovi, pedagógovi a organizátorovi spoločenských podujatí, hlavne mládeže v exile, pod názvom Kňaz z harmonikou. Keďže slovo ďakujem pre mnohých, ktorým nezištne pomohol, nie je cudzie, napísali svoje spomienky. Záujem o prezentáciu, ktorá bola v hudobnom oddelení Domu hudby Mikuláša Schneidera Trnavského, príjemne prekvapil aj samotných organizátorov. Pozvanie prijali mnohé významné osobnosti ako biskup Dominik Tóth, prof. Milan Stanislav Ďurica, primátor mesta Trnava Ing. Štefan Bošnák, výtvarník Martin Juraj Oscitý, ktorý navrhol obálku spomínanej knihy, sestry otca Strečanského a veľa iných významných osobností cirkevného, verejného a kultúrneho života zo Slovenska, aj zo zahraničia.

Na saleziána dona Strečanského si zaspomínal otec biskup Dominik Tóth, s ktorým spolu pôsobil ako mladý kaplán v Komárne. Atmosféru stretnutí s otcom Strečanským navodili rodáci zo Špačinciach manželia Dorotkovci, ktorí v sprievode harmoniky zaspievali jeho piesne. Mnohí zúčastnení sa k spevákom spontánne pripojili. S citom a znalosťou jeho života prostredníctvom knihy podujatie moderovala Mária Miháliková. Ak otec Strečanský, ktorý už určite môže vidieť tvár svojho nebeského otca, na niektorom obláčiku zabľúdl nad Trnavu, možno svojou obľúbenou trnafičinou povedal: „Ná dobre ste to mali zostavené.“

Donedávna slovenská kultúrna verejnosť nevedela o donovi Jozefovi Strečanskom, ktorý sa narodil 18. marca 1910 v Špačinciach a zomrel 22. júna 1985 v St.-Ode pri Tenneville, Belgicko, takmer nič. Istý prelom nastal v roku 2000, keď si v rodných Špačinciach a v Trnave, kde pôsobil ako stredoškolský profesor na Biskupskom gymnáziu, pripomenuli 90. výročie jeho narodenia a 15. výročie smrti. V rodisku a v Trnave mu boli odhalené pamätné tabule a Trnava mu udelila čestné občianstvo in memoriam.

Po piatich rokoch si znova pripomíname tohto vzácného kňaza a človeka vydaním knihy spomienok zahraničných Slovákov pod názvom Kňaz z harmonikou. I keď Úrad vlády, generálny sekretariát pre zahraničie, nepovažoval za potrebné tento projekt podporiť, vďaka domácim aj zahraničným sponzorom kniha vo vydavateľstve Kresťanských pedagógov Slovenska vyšla. Autorom myšlienky bol prof. Jozef Heriban, ktorý už v minulosti navrhol zozbierať materiál o živote a činnosti saleziánov v exile. Medzi nimi vyzdvihol hlavne osobnosti, ktoré svojou kňazskou a sociálnou prácou pomáhali slovenským utečencom a menovite vyzdvihol dona Jozefa Strečanského. Jeho farníci z celej Európy poslali mnoho kratších, ale aj obširnejších spomienok s jediným ústredným bodom, veľkou láskou a vďakou k ich duchovnému pastierovi. Naokoľko aj dobré myšlienky sa neviditeľnými cestami šíria veľmi rýchlo, zbieranie spomienok nie je, na rozdiel od knihy, uzavreté. Stále prichádzajú nové spomienky, materiály.

Knihu redakčne spracoval kolektív vydavateľstva Hnutia kresťanských pedagógov Slovenska pod vedením Mgr. Evy Drobnej, ktorý mal

Návrat saleziána Jozefa Strečanského na Slovensko

skutočne neľahkú úlohu. Z pôvodných päťsto strán kniha obsahuje dvestodvadsať s fotografiami a prílohami. Ten istý kolektív pripravil aj prezentáciu knihy. Zájemcovia si budú môcť prečítať skrátené spomienky tridsiatich dvoch autorov zo zahraničia, trinástich zo Slovenska a dvoch z Čiech. Donovi Strečanskému sa podarilo za dramatických okolností utiecť do zahraničia. Nezabúdaj však na svojich bratov a sestry, ktorí trpeli v komunistických žalároch. Posielal im nielen duchovnú, ale aj materiálnu pomoc. Svedectvom sú mnohé ďakovné listy, napríklad aj od dona Jána Hlúbika, ktorý bol väznený v Moravci. Čitatelia si budú môcť prečítať aj myšlienky a ukážky duchovných cvičení otca Jozefa Strečanského, ktorého žiaci jeho ústavu v Belgicku nazývali don Felix.

Zaujímavé je aj svedectvo o pôsobení Slovenskej katolíckej misie v Nemecku, ktorá roku 2003 oslávila 50. výročie založenia. Oslavám dodal neobyčajnú dôstojnosť otec biskup František Rábek. Nesplnili sa obavy, že misia odchodom jej zakladateľa, dona Strečanského a jeho nasledovníkov, zanikne. Na jeho radosť tam v nadviazanie činnosti misie pokračuje, samozrejme s inými zámermi ako v čase totality.

Pri mene dona Jozefa Strečanského nemožno nespomenúť zbor Trnavských saleziánskych speváčikov, ktorí boli v svojej dobe najlepší na Slovensku. Známý zbor Cantica nova sa hlási ako ich nástupca. V Katolíckych novinách z roku 1941 muzikológ napísal: „Klasickú polyfóniu začali pestovať v značnej miere a sústavne chlapci-speváci trnavských saleziánov pod vedením horlivého zbormajstra prof. Jozefa Strečanského. Ich čin v zborovom speve na Slovensku je vôbec činom priekopníckym a zasluhuje si tú najväčšiu pozornosť.“

Kniha je poukazuje aj našu zlú vlastnosť, zabúdanie na slovo ďakujem. Nevzťahuje sa to na autorov príspevkov a mnohých, ktorí prispeli povzbudivým slovom, radou a nezištnou pomocou. Odchodom dona Strečanského Slovensko stratilo vynikajúceho kňaza, pedagóga, hudobníka a organizátora práce s mládežou. Veľa získali slovenskí emigranti, hlavne mládež, ktorú vyhľadával v utečeneckých táboroch a zabezpečoval materiálne aj duchovne. Pri viacerých stretnutiach v cudzine, hlavne s členmi rôznych speváckych zborov, pri odchode smutne zanôtil: „Kamaráti moji tu ma nenechajte, v tom trnavskom háji, tam ma pochovajte.“

Miesto jeho posledného odpočinku je na saleziánskom cintoríne v Grand-Halleux (Belgické Ardény), ktoré sa stalo priam pútnickým miestom jeho osirelých farníkov. V sobotu 25. júna 2005 sa v belgickom Farniers, časti mesta Grand Hallaux zišlo viac ako päťdesiat krajanov z Francúzska, Belgicka, Holandska, Nemecka, Česka a Slovenska, aby si pri jeho hrobe pripomenuli 20. výročie úmrtia. Omšu aj za ostatných spolubratov, ktorí s ním odpočívajú na tomto cintoríne, celebraval prasynovec dona Strečanského, dp. Jozef Ná-

daský zo Slovenska. Záverečné slovo predniesol Dr. Milan Matlák, vedúci Veľvyslanectva Slovenskej republiky – pobočka v Bonne.

Helena Betz-Štrekárová z Nemecka napísala, že sa azda aj jej spomienkami podarí prispieť k tomu, aby zostalo viac, než studený náhrobný kameň v Belgicku. Možno sa raz aj jeho telo vráti do slovenskej zeme. Jeho duch tu už pôsobí.

MARGITA KÁNIKOVÁ

Kresba: Andrej Mišanek

Hrnčiariska mánia

V súvislosti s najnovšou vlnou celosvetovej (a dobre zorganizovanej) mánie, ktorej cieľom je predaj šiesteho knižného pokračovania príbehov o malom čarodějníkovi s pekným menom Harry Potter (po slovensky Heňo Hrnčiar, po česky Jindra alebo Hynek Hrnčír, po maďarsky Fazekas - čítaj: Fazekáš), mi nevdojak zišla na um dosť závažná a ťažko zodpovedateľná otázka, o čo menej úspešné by boli kampane na tú istú knihu v jednotlivých krajinách, keby preklady dôsledne zdomáčkňovali aj na meno hlavného hrdinu.

Na rovnaký problém nás už ako študentov Vysokej školy múzických umení upozornil v rámci prednášok dejín svetového divadla a dejín svetovej literatúry profesor Ján Boor (po slovensky Víno), keď konštatoval, že noblesne znejúce meno francúzskeho dramatika Jean Racine (čítaj: Žán Rasén) znie v slovenčine veľmi ľudovo - Ján Koreň a múdro znejúce meno anglického aristokrata a filozofa Francis Bacon (čítaj: Frensis Bejkn) znie v slovenčine ešte ľudovejšie - František Slanina.

Slovenský podnikateľ, vydavateľ a podporovateľ literatúry Alexander Pěkov na jednom z klubových čítaní Spolku slovenských spisovateľov si tiež oprávnené povzdychol, prečo slovenských čitateľov zaujímajú príbehy Elisabeth Tailorovej,

Smithovej či Bushovej na rozdiel od tých istých príbehov Alžbety Krajčírovej, Kováčovej či Kríkovej, hoci ide o doslovné preklady mien. Táto korelácia sa vzťahuje aj na lokalizáciu príbehov - Little Town (Mestečko), Rio de Janiero (Januárová rieka), Buenos Aires (Dobry vzduch) atď.

Inú kapitolu predstavujú napríklad nesprávne preklady z americkej angličtiny do češtiny a slovenčiny, a tak newyorskí hrdinovia žijú v apartmánoch, čo navodzuje predstavu, že bývajú v hoteloch, hoci apartment v americkej angličtine znamená byt. Prípadne sa príbeh odohráva v USA v Národnom bezpečnostnom úrade (čo je v SR a v ČR úrad na ochranu štátneho tajomstva), kým v USA od roku 1952 pôsobí veľmi tajná služba zameraná na technickú špiónáž (technical intelligence - techint) a kryptológiu, ktorá sa nazýva NSA (National Security Agency - Národná bezpečnostná agentúra či Agentúra národnej bezpečnosti).

Otázka čara a preklatia jazykov ostáva otvorená. A pre autorov píšucich v nedominantných jazykoch aj pre prekladateľov do týchto jazykov to zďaleka nie je natoľko malicherná, podružná či okrajová otázka, akoby sa na prvý pohľad mohlo zdať.

PAVOL JANÍK

Kulturológia ako akademická disciplína – krátka správa o konferencii z môjho pohľadu

V dňoch 12.- 13.10.2005 sa pri príležitosti 10. výročia založenia Katedry kulturológie FiF UK v Bratislave konala medzinárodná konferencia s názvom Kulturológia ako akademická disciplína. Niektoré vystúpenia účastníkov boli skutočným zážitkom. Bohužiaľ, fyzicky nebolo možné absolvovať všetky prezentácie prítomných príspevkov (zasadalo sa paralelne v sekciách). Na základe príspevkov je možné identifikovať tri nosné tézy do ktorých prezentáciou a následným diskurzom rezultovali.

1. „Ako je to u nás“ – prezentácia, bilancia a perspektívy katedrií, obsahovou náplňou korelujúcich s kulturológiou, ich vedúcimi a kľúčovými osobnosťami.

2. „Čo je kulturológia“ – kulturológia ako spoločenská veda, jej predmet, metódy, obsahová náplň. Zaujímavé bolo sledovať aj filozofické divergencie a nachádzať prieniky v interpretáciách kulturológie a „kultúrneho“ v kontexte rôznych pracovísk v rámci Slovenska i zahraničia.

3. „Kulturológia ako interdisciplinárna veda“ – kontextualita s príbuznými aj vzdialenými disciplínami, aplikovanie kulturológie, absorbovanie kulturológie či kontaminácia (v neutrálnom slova zmysle) kulturológie inými vedami.

Z uvedených príspevkov bolo možné zložiť akúsi mozaiku obrazu kulturológie a jej miesto v dnešnom akademickom svete. Je to veda súčasná, relatívne mladá a stále sa formujúca. Ponúka progres a tvorivý potenciál pre pomerne široké spektrum iných disciplín, na ktorých je vo veľkej miere obsahovo a metodologicky postavená. Pri erudova-

nom prístupe môže riešiť niektoré problémy, inak ťažko alebo len čiastočne „uchopiteľné“. Na druhej strane však práve jej rozsah sa môže stať osudnými pri naplňaní cieľov kulturológiou vymedzených. Niekedy samotné vymedzenie obsahu je problematické a diskutabilné je aj to, čo ešte je možné a čo už nie prezentovať pod jej hlavičkou. Myslím si však, že práve tento invenčný potenciál by mal byť pre kulturológiu konštruktívny a práve ten je, oproti iným, „utrasenejším“ vedám, jej devízou. Kulturológickým a interdisciplinárnym diskurzom je možné variovať jej obrovský záber a modifikovať jej ciele smerom k efektívnosti a relevancii. A to nielen v prostredí vedy samotnej, ale aj iných disciplín (napr. v etnológii, antropológii, psychológii, cestovnom ruchu, ekonomike, politológii, sociológii alebo filozofii) ako aplikovanej (-teľnej) disciplíny. Táto konferencia bezpochyby prispela k vyjasneniu niektorých otázok identity kulturológie.

Práve atribútmi, ktoré som ja očakával od platformy kulturológického diskurzu, disponovala predmetná konferencia. O záujme participovať na tomto diskurze svedčí nielen prítomnosť aktívne zúčastnených osobností, ale aj účasť študentov na prezentáciách jednotlivých príspevkov. Bodaj by takýchto príležitostí bolo viac.

LADISLAV LENOVSKÝ

(autor je doktorand na Katedre manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre)

Základnú charakteristiku svojej novej, umelecky vzrušivej lyriky podal sám Rudolf Dilong v básni Verš o hľadaní v zbierke Hviezdy a smútok (1934). Naznačil snahy a postupy poetizmu smerujúce k „novej tvárnosti“ s príznačným výskytom „fariieb“, „nových hier“ a „tematizovania sna“:

*Neviem, čo je márnosť,
chránim sa nevery,
hlásam novú tvárnosť,
farby a nové hry.*

*Maliar má na štetci
sny mojej Štastený,
milujem jak všetci
a bývam splašený.*

Spomenuté Dilongove postupy a snahy sú predmetom výskumného záujmu príspevku. Ide mi o analýzu Dilongovej poetiky, novej tvárnosti s odkrytím úsilia básnika o uvoľňovanie tvorivosti prejavujúcej sa najmä v nových metaforách, poetickej hre fariieb a rýmových novotvaroch. Objektom interpretačného sondovania sú básne zbierky Hviezdy a smútok. Isté polohy lyriky, ktoré táto zbierka priniesla, vyzoroval už Pavol Úšák Oliva, Janko Silan, Štefan Blavan a iní. Dosiaľ však chýba jej komplexná a odborné fundovaná reflexia. Príspevok má preto skromnú ambíciu pokúsiť sa o interpretačno-poetologický náčrt jej výstavbových princípov.

1

Dilongov pohľad na svet v zbierke Hviezdy a smútok charakterizuje farebnosť, sluchové videnie, hudobné počutie (synestézia) i paradoxnosť (oxymorickosť). Básnikove voľné zmyslové predstavy majú podobu farebného vodopádu či dúhového oblúku, v ktorom nechýba modrá ako ambivalentný symbol tajomných nebeských, hviezdnych výšin, snov, ale i smrti („spijem sa modrým spánkom“, „hviezd modré križovatky“, „v sladkej noci modrých hviezd“, „smrť modrá príde“); ružová a červená ako profánni symbol lásky k žene („ružové poschodie v lásky tóni“, „z ružovej vlny lásky pije dúha“), ale i sakrálny symbol lásky k Bohu („Nebesá sú mi ružové, / a Boh je sladký poznove“); žltá ako symbol bolesti, smútku, zániku („Kalváriou cestou / žltých listov, / ej, môj život, život / mladých Kristov“); sivá i čierna ako symboly konotujúce záporne obrazy („čierne smútky“, „Noc... / na mŕtvej perne tvojej čiernej list“, „s čiernou postavou“, „môj čierny koráb“, „sedé šaty väzenské“). Najbohatšie zastúpenie má biela a bledá farba. Obe vytvárajú paradigmu, ktorá je základom Dilongovej obraznosti. Láme sa v nej tradičný poetický komplex s tendenčnou pozíciou bledej (farby) ako symbolom primárne variujúcim významovo príbuzné, synonymické, no najmä kladné obrazy bielej. Bledá má v zbierke Hviezdy a smútok negatívny významový pól. Stojí spolu s čiernou („a predvídal som všetky čierne smútky“) a sivou ako antonymum bielej. Variuje a konotuje jeden zo základných pocitov zbierky, vyjadrený v jej názve, t. j. smútok a jeho príbuzné sémantické polohy (bolesti, drámy, rozchodov, tuláctva, noci, smrti...), ktoré obsahujú básne už vo svojich názvoch: „Drama na počiatku“, „Dievča pri rozlúčke“, „Som ako v poli strom“, „Vädnutie“, „Bolestné detstvo“, „Tulák“, „Noc kulíš“, „Jeseň“, „Ostrov mŕtvych“, „Bedársky dnešok“, „Rov“.

Všimnime si básne Bolestné detstvo a Tulák. V oboch možno pokladať symboliku fariieb s rozvíto vý-

MONIKA KEKELIAKOVÁ

Dilongova básnická obraznosť

Interpretačno-poetologická skica Dilongovej zbierky Hviezdy a smútok

znamovosťou bledej za jeden z ich základných výstavbových princípov. Kompozičné zaradenie básne Tulák za básňou Bolestné detstvo nie je v zbierke Hviezdy a smútok vecou náhody. Cez kompozičnú následnosť oboch básní Dilong realizoval a stupňoval motívickú rozvlnenosť a obrazné modifikácie bledej farby. Ťažiskom Dilongovej obraznosti sa v oboch básňach stáva zmyslový vnem, ktorý je základom frekventovaných optických farebných metafor. Tie svojou spätosťou s odvrátenou (negatívnou) podobou bledej farby konotujú obrazy zápornej významovej roviny („bledý druh“ - tuláctvo, „bledý anjel“ - smrť):

*Kamarát-tulák, nezdám sa ti, nezdám,
povedz mi, kto si, si môj bledý druh?
+ + +*

*Volakde v horách strávím zvyšok života,
jak tulák budem mať skryš krovia rád,
a keď ma víly nejak nechytia,
tak budem v kroví umierať.*

*Tie noci budem na fialkách spávať,
tvár zeleného neba bozká ma,
tuláckym srdcom budem dialkam mávať,
milenkám hviezdám, milej rukama.*

*Smrť modrá príde
z tamých mladých brehov,
život mi nedal nič, oh, čo mi vezme smrť,
môj bledý anjel poľúbi ma s nehou,
potom ma vezme niekam v hviezdnu štvrť.*

Rovnako zaujímavé je sledovať posun vo významovom reťazci bledej po jej spojení s dialektickým obrazom noci, ktorý sa v Dilongovej poetike zbierky Hviezdy a smútok striedavo prechyluje od kladu k záporu, od sakrálneho k profánnemu a naopak. Záporne hodnoty bledej farby a obrazu noci sa akoby negovali (bledá noc ako časopriestor a zdroj hriechu spí, je neaktívna) a prechádzali zo záporu do kladu. Noc hriechu básnik opúšťa, vyjadril to antropomorfizácnou metaforou „noc spí“. Napriek tomu u neho vedomie noci ako zdroja hriešnosti pretrváva, signálom je spojenie obrazu noci so záporným stupňom bledej:

*Teraz sa v srdci mojom
s ľútosťou milosť strieda,
nejdem už k hriechu zdrojom,
noc spí a noc je bledá.*

Funkcia princípu farebnosti je v zbierke Hviezdy a smútok primárne sémantická. Na významovo zaťažené pomenovania, obrazy upozorňuje nielen ich vysoká frekvencia, častá návratnosť, ale aj ich epitetické zafarbenie. Základné motívy-obrazy básní sú farebné. Kým bledá (ako sme to vyššie interpretovali) záporne podfarbovala obraz noci, smrti a tuláctva, biela sa najčastejšie spája s frekventovaným a kardinálnym motívom-symbolom sna. O jeho relevantnosti a príznakovosti napovedajú už samotné názvy básní poslednej časti zbierky: Sny, Vidiny, Dumy. Osobitnú pozornosť vzbudzuje fakt, že Dilongove sny a vidiny nikdy nie sú bledé, naopak, sú prevažne biele. Tento jav básnik vyjadril aj cez metaforický názov poslednej časti zbierky: Biele cesty. Ony sú farebne vystavaným vehikulom aplikovaným na tenor snov a vidín. Ich biela (t. j. kladná) významová konotácia prispieva k utváraníu afirmatívneho sé-

mantického priestoru sna. Napríklad v básni Sny sa antropomorfizovaný rozmer sna obohacuje pripodobením k zoomorfnému vehikulu „holúbkov mysle“ a „vtákov sadu“, ktorého kladný aspekt je navyše zvýraznený atribútom bielej farby. Metaforicky vystavaný motív sna vytvára krátky metaforický sled:

*Po čele sny mi chodia,
po tvári sieť mi pradá,
holúbky bielej mysle,
bieleho vtáci sadu.*

Ak antropocentrická doména sna čerpala zo zoomorfnej pojmovej sféry využívajúc zvierací motív „holúbkov“ a „vtákov“ („holúbky bielej mysle“, „bieleho vtáci sadu“), kladné vyznenie obrazu sna sa dosiahlo cez farebný princíp bielej, čím vznikol nový druh metafor, t. j. chromatickej farebnej: „holúbky bielej mysle“, „bieleho vtáci sadu“. Metaforizácia prírodných realít (holúbkov, vtákov, sadu) tak do istej miery naznačila Dilongovo vnímanie sveta blízke františkánskej spiritualite. Zdá sa, že básnik dôverne pozná mimofudské prostredie. Cezeň následne chápe aj to svoje, vnútorné, duchovné, snové, magické. Farebný zdroj metaforického vehikula zasa odkazuje na básnikove snahy maliarsky, výtvarne (najmä farebne) zachytiť svoje podvedomie, duševné stavy a vnútorné porvy.

Frekventovaný motív bielych snov, bielych vidín („zaspal nad bielou vidinou“) a bielych diaľav („Veslári bielej diaľavy“) odkrýva veľmi jemné, vnútorné ustrojenie snívajúceho a zasneného Dilonga. Spolu s častým výskytom zrakových (chromatických, optických) farebných metafor anticipuje postupy a princípy vlastnej poetizmu a typ básnika - extatika - mága, kúzelníka poezie „asociatívnej invencie“ a „imaginatívnej senzácie“.

Osobitne zaujímavé je pozorovať opakujúci sa obraz sna a ďalších s ním súvisiacich synonym „vidiny“, „snivoty“, „mámenie“, „snár“, „ilúzia“ práve v rýme. Sémantická zaťaženosť, významová naplnenosť a predstavová kvalita obrazu sna je zvýraznená rýmovým echem: sny - čudesný, nive - snivé. Slovo sen a jeho synonymické pomenovania sa v rýme najčastejšie spájajú s výrazmi konotujúcimi význam záhadnosti a latentnosti: „divov - snivou“, sny - čudesný. Vo vnútri verša, na úrovni horizontálnej obraznosti, sa vertikálny obraz snov subjektívizuje, sám básnik je snárom, „bludárom čudesným“:

*Je sto a tisíc divov,
zázrak je veľmi opojný,
som dušou večne snivou,
nebudem nikdy spokojný.*

*A bol by vzplál nad kamennými mes-
ty,
do ktorých plačem teraz svoje sny,
a bolesť moja nenašla si cesty,
a ja som dodnes bludár čudesný.*

Sémanticky priestor bielej skrýva aj sakrálné, mystické významy. V básni Vädnutie sa „biele vidiny“ a „sen“ spolu s obrazom „belasého blankytu“, ktorý z „očú snežil“, „záclony“ a „margarétky“ stávajú sym-

bolmi mystického poznania Boha. Význam čistoty, nevinnosti a Božej prítomnosti explicitne signalizuje biela farba v obraze „bielych vidín“ a implicitne v obraze „záclony“ a „margarétky“; belasá v obraze „belasého blankytu“ a snehovobiela v slovese „snežil“. Mystika sna sa tu realizuje cez biblický obraz „Jordánu“, „púšte“, „stád“ a „oblakov“ metonymicky sprítomňujúcich Božiu prítomnosť:

*Ten chlapec, krehký ako kvietky,
spí tvárou k tvári margarétky,
ten chlapec s rúčkou nevinnou,
zaspal nad bielou vidinou.*

*Ja som mal, Bože, sen za mlada:
videl som Jordán, púšť a stáda
a po zármutku rovnakom
padal som v náruč oblakom.*

*Za záclonou som večnosť prežil,
belasý blankyt z očú snežil,
...*

Okrem mystiky sna je v Dilongovej zbierke pozoruhodná paradigma dňa a noci, ktorá je neraz základom mystickej skúsenosti básnika, ale i bolestných zážitkov nenaplnenej túžby stretnúť sa opäť s Bohom, prežiť jeho lásku. Priblížme si konkrétnu podobu posledných dvoch dvojverší básne Kláštor:

*Prepadám s láskou celý deň
milosti božej v priehľbeň.*

*A na noc v hrobe štyroch stien
zatícha pieseň, husle, sen...*

Hlásková príťažlivosť slov deň - priehľbeň - stien - sen, ktoré utvárajú rýmový reťazec, je neprehľadnateľná. Ľubozvučná rýmovka eň/eň, en/en upozorňuje na eufonický obrazec v rýme, zároveň podporuje aj jeho významovo nosnosť a odkazuje k jeho horizontálnym konfrontáciám. Vertikálna metafora, ktorá rýmom deň - priehľbeň vzniká, anticipuje hlbší (sakrálny) rozmer dňa. V horizontálnej rovine sa symbol dňa významovo konfrontuje s obrazom noci. Spolupodieľajú sa na významovej zviazanosti oboch dvojverší, ktoré zároveň rámcujú. Obraz dňa v prvom dvojverší tlmočí mystickú skúsenosť. Tajomnú, nekonečnú hĺbku a milosť priblíženia sa k Bohu prežíva lyrický subjekt počas dňa ako akt lásky a prepádania sa v priehľbeň Božej milosti: („Prepadám s láskou celý deň / milosti božej v priehľbeň“). Kým obraz dňa symbolicky upozorňuje na mystickú radosť z účasti na Božej milosti, obraz noci v druhom dvojverší konotuje smútok, bolesť, samotu básnika. S piesňou, zvukom huslí zatícha, odchádza Dilongovi za nočnej tmy aj sen, ktorý tu má opäť hlbší sakrálny význam. Stáva sa symbolom Božej milosti, ktorá zatícha, uniká, stráca sa. Paradigma dňa a noci so svojím sakrálnym rozsahom rozkrýva duchovné zápasy zasvätenej osoby o život v Božej milosti za chladnými múrmi kláštora. Stáva sa základným výstavbovým princípom na pomenovanie ambivalentnosti rehoľného života, v ktorom sa striedajú svetlé, denné chvíle naplnené Božou milosťou s momentmi podobnými nočnej tme bez zvukov, snov, t. j. Boha: (A na noc v hrobe štyroch stien / zatí-

cha pieseň, husle, sen...). Tieto tri bodky, ktorými sa zakončuje verš nenaplnenej mystickej túžby a poznania, sa stávajú (ako na inom mieste a v súvisi s iným básnikom povedal Ján Zambor) „znakmi zmysluplného ticha, ktorým básnik prekonáva nedostatočnosť jazyka“, v tomto prípade najmä znakmi veľkej samoty, duchovnej vyprahnutosť, opustenosti a nemilosti.

2

Viliam Turčány v súvislosti s rozborom Nezvalovho Edisona hľadal stĺpy jeho elektrickej imaginácie. Stali sa nimi pravidelné verše, nevybočujúce z metra. Naša otázka stojí podobne: Aké dróty vedú Dilongovu „elektrickú imagináciu“ a aký rad stĺpov ju podopiera? Stĺpmi Dilongovej imaginácie sú v zbierke Hviezdy a smútok rýmy a silný zmysel pre rytmus. Eufonická rozvitosť rýmu odráža Dilongovo hmotné, predmetné, výtvarné (farebné) videnie sveta. Naň odkazuje i bohatá senzibilita Dilongových farebných (zrakových) metafor, ktoré sú drôtni Dilongovej „elektrickej imaginácie“ a senzualizmu. Verš je v zbierke Hviezdy a smútok prevažne viazaný, združené, striedavo a prerývane rýmovaný. Hoci sa vyznačuje tradičnou rýmovou pravidelnosťou, tendenciou po pravidelnom štvorveršovom strofickom členení, zároveň je moderným a originálnym zápasom o nepravidelnosť so snahou narušovať rovnaký slabičný rozsah, stopovú normatívnosť, pevnú štvorveršovú strofickú skladbu, konštantné polveršové prestávky. Dynamické účinky má i tendenčný výskyt veršového presahu. Dilong v zbierke ukázal i umenie nerýmovať (pozri básne Bedársky dnešok, Rov). V zbierke sa strieda najmä tradičný sylabotonický verš s uvoľneným, uplatnenie voľného verša je obmedzené na pár básní.

Rým možno pokladať v zbierke Hviezdy a smútok za priamy výstavbový princíp básní. Badať v ňom dve rozličné tendencie: na jednej strane úsilie o tradičnú zvukovú presnosť rýmov (vlastnú symbolizmus, ale aj poetizmu), na druhej strane snahu o ich uvoľnenosť a znepresňovanie (vlastnú avantgardným básnickým smerom 20. storočia vrátane poetizmu). Eufonickú zložku Dilongových rýmov silne posilňuje častý výskyt rýmových ech. Popri presných rýmových echách (plavovláska - láska, nive - snivé, rok - ôk, len - v blen, láskou - vlások, chlapec - na pec, sny - čudesný, utni - smutný, smútil - mútil, lások - spoluhlások, hody - ódy, o štyroch - roh, vlásku - lásku, zorám - rám, list - ist, pil - vtopil, zmije - myje, chodníkov - kov, rajmi - hraj mi, devám - Evám, ilúzia - i ja, tône - o ne, brána - rána, úletel - tiel, príznak - zrak) sa však objavujú i uvoľnené rýmové echá, ktorých eufonická zložka sa ochudobňuje nezhodou spoluhlások v intervokálnej polohe rýmovky, napr. m - n, r - l (mačky - zaklínačky, ponurý - o múry), znelé - neznelé: b - p, st - zd, d - t (pre labuť - púť, ostal - rozdal, primadony - tóni). Znepresňovaním rýmov sa vertikálna rovina básne obohacuje o viacrozmernej asociatívny rozptyl. Rým prekvapivo spája slová významovo a hodnotovo rozdielne, protikladné (často z rozdielných významových oblastí, napr. náboženskej a hovorovej): rozpustilosť - milosť, spánkom - večným stánkom, opery - z ofery, kadere - k ofere, čaše - otčenáše, písal - misál, vieri - dcéry, s pocelom - anjelom. Zaujímavé asociatívne väzby Dilong dosahuje znepresňovaním rýmov, v ktorých sa stretávajú v intervokálnej po-

lohe najmä tieto príbuzné spoluhlásky: m - n (nezabudni - ľudmi, v pláni - mámi, výšine - stíšime, vyletím - kvetím), r - l (pluh - dobrodruh, prvýkrát - vlaš, zlata - vrata, polejem - dozrejem, odplávať - rozprávať), svetlé a tmavé sykavky: s - š (púšť - nepusť, rozkoše - rákosie), z - ž (brieždi - hviezdy), znelé a neznelé: st - zd (ostal - rozdal). Ozvlášťujúco pôsobí nepresnosť rýmu prázdny - blázni, ktorý sa v zbierke vyskytuje dvakrát v podobe: prázdny - blázni, prázdnu - bláznov. Originálne pôsobí znáso-bená nepresnosť rýmu, nakoľko v ňom dochádza k stretnutiu viacerých rozdielnych spoluhlások, ktoré však spája príbuznosť: p - b, r - l, zdn - zn (prázdny - blázni). Napriek týmto nezhodám ide v konečnom dôsledku o homonymický (absolútny) rým, hoci netradičný, moderný, originálny, t. j. eufonicky uvoľnenejší. Homonymický princíp rýmu je súčasťou metaforického princípu, preto tu na vertikálnej rovine dochádza k interferencii obrazu prázdnoty s obrazom bláznov. Prvýkrát sa rým prázdnu - bláznov objavuje v básni P. G. Hlbinovi, druhýkrát sa v podobe prázdny - blázni nachádza v básni Jeseň. Rýmoví partneri bláznov z oboch básní si tak cez sedem básní, ktoré ich delia, podávajú ruky a významovo sa konfrontujú (prázdne vrecká s prázdny svetom). Rýmoví partneri prázdnoty sú aj napriek diaľke siedmich básní tiež späť. Dokonca vďaka bláznom z prvej básne, ktorými sú básnici (konkrétne Dilong a Hlbina), vieme dešifrovať obraz večných bláznov v básni Jeseň, kde z kontextu a atmosféry nie je jednoznačne dešifrovateľné, čo tento obraz v sebe skrýva. Najpravdepodobnejšie ide zasa o básnikov - večných bláznov, ktorí sú pre prázdny svet objektom posmechu, večnými bláznami s prázdny vreckami.

Nepresnosť rýmov však strieda aj úsilie o rozvitosť zvukovej časti rýmov, v ktorých jeden rýmový člen je neplnovýznamový, vtedy rýmovka pokračuje dovnútra verša so snahou básnika o zvukové rozvitie rýmu a jeho rytmické spresnenie: (zrelý som - chorý som, božká ma - rukama, zdeľ mi - veľmi, sú mi - umy, rajmi - hraj mi, nato - nezdedia to).

3

Rytmus zbierky Hviezdy a smútok upevňuje veľký počet rýmových ech, úsilie o zvukovo rozvité a rytmicky presné rýmy, návratnosť motívov, zvukové obrazce, niekoľko kalambúrnych rýmov(mýto - mi to). Opakovacie výrazové prostriedky ako anafory, epifory, enumerácie, litániovité postupy sú v rýmovaných veršoch v úzadí. V básni Pohľady je však litániovitý spôsob textovej výstavby zreteľný. Uplatňuje sa tu len jedna litanická zložka a to dlhší rad začínajúci anaforickým ó, ktoré má invokačný ráz:

*Ó svety, šerá, svítania!
ó divotvorné siete!
ó zraky tisícierých hmiel
pri neskutočnej méte!*

*Ó chrámy, svätý majestáť!
ó sviečok husté rady!
široko oči otvorím,
jak chlapec som ja mladý.*

Na záver už len pár slov k Dilongovej záľube v oxymorickom a synestetickom tvárnení básní. Vnú-

torný i vonkajší básnikov svet je plný paradoxov. Všimnime si ich prejavy v týchto veršoch a slovných spojeniach: („ťažké páperie“, „prevelebné zmije“, „do nemých piesní“, „šťastný Evin strom“, „zmučíš v snách sladko“, „som bratom bratov sladkých múk“, „Bože, nie som ťa ináč hodný, hľaď, / a poníženia dobré sú mi“, „lásku som hľadal vždy a keď som poznal radosť, / urážal som ju samým pohľadom“, „tvár halí svetlá tóne“). Netradičné a nové je v zbierke Hviezdy a smútok využívanie zmyslov. Poetiku zbierky vystihuje hudobné videnie a zrakové pociutie. Dilong sluchom vidí a očami počuje („chcem spievať spevy jasné“, „V prchavo matných šelestoch, / čuť tisícere ruky“, / hrám zvonkovými svetlami, / plám svetelnými zvuky“, „Tieň tvári nemý krehne“, „priestorov svetlých pijem šum“).

Pár zovšeobecňujúcich záverov:

Dilongova zbierka Hviezdy a smútok je modernou syntézou výtvarného a hudobného umenia. Funkcia farebných metafor nie je redukovaná len na estetickú vzrušivosť, ich funkcia je zároveň sémantická, pomáha prenikať do najvútornejších poryvov, tenzívnej psychiky autora, vypovedá o jeho snových i mystických zážitkoch. Prostredníctvom konkrétnej, zmyslovej evokácie predstáv, najmä farebnej symboliky, rýmovej a rytmickej dekanonizácie sa základné obrazymotívy dostávajú do nových významových vzťahov, často protirečivých, oxymorických, paradoxných, odkrývajúc ambivalentnosť smútku, snov, lásky, túžob i viery v Boha v živote básnika v habite.

Zoznam bibliografických odkazov: BLAVAN, Š.: Dilongova „Konvalia“ a študenti. In: Rozvoj, r. 18, 1942, č. 6, s. 139. DILONG, R.: Hviezdy a smútok. Trnava: Literárna družina, 1934. KRUPA, V.: Metafora na rozhraní vedeckých disciplín. Bratislava: Tatran, 1990. MIKO, F.: Umenie lyriky. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988. MIKULA, V.: Hľadanie systému obraznosti. Bratislava: Smena, 1987. OLIVA, P.: Rudolf Dilong: Hviezdy a smútok. In: Slovák, r. 16, 1934, č. 247, s. 4. PAŠTEKA, J.: Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny. Bratislava: LÚČ, 2002. SEDLÁK, J.: S Rudolfom Dilongom nad Dunajom. In: Rozvoj, r. 18, 1942, č. 10, s. 231. SILAN, J.: Súborné dielo, zv. 8. Bratislava: LÚČ, 1998, s. 86-94. TURČÁNY, V.: Cestami poézie I, II. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2003. TURČÁNY, V.: Rým v slovenskej poézii. Bratislava: Veda, 1975. WINCZER, P.: Poetika básnických smerov. Bratislava: Tatran, 1974. WINCZER, P.: Litanická „forma“ a Halasove Staré ženy. In: O interpretácii umeleckého textu 2. Zborník KKK PF v Nitre. Bratislava: SPN, 1970, s. 141 - 158. ZAMBOR, J.: Báseň a ticho. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1997.

Redakčná rada: Júlus Binder (predseda), Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalík (Kanada), Vladimír Kubovčík. – Šéfredaktor: Teodor Križka. – Grafik: Alojz Tomášek. – Hlavička: © Stano Dusík. – Cena jedného čísla je 20,- Sk. Polročné predplatné 220,- Sk, celoročné predplatné 440,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje

Básnik Svetoslav Veigl sa dožíva deväťdesiatin

Slovensko, krajina požehnaná na básnikov, bude mať tohtoročný Štedrý deň dvojnásobne štedrý a sviatočný. V tento deň sa totiž pred deväťdesiatimi rokmi narodil kňaz-františkán a básnik, príslušník Katolíckej moderny, Svetoslav (vl. menom Ferdinand) Veigl. V Kultúre sme priniesli každoročne jeho básne, čo svedčí o nezvyčajnej tvorivej aktivite tohto jedinečného kňaza-básnika. Ba bez nadsadenia možno povedať, že každým rokom aj napriek veku jeho verše dozrievajú k vínu s nezvyčajným buketom vôní a farieb. Svetoslav Veigl žije a tvorí na fare v Kráľovej pri Senci ako legenda, ktorá premostila generácie slovenských veľduchov medzivojnových a vojnových rokov so súčasnosťou. Akoby si ho Pán Boh pozval svedčiť o Slovensku, aké bolo a aké by mohlo a malo byť aj po toľkých desaťročiach neslobodného duchovného rozvoja. Nie je nijakým tajomstvom, že otec Svetoslav Veigl podobne ako Mons. Viktor Trstenský celou váhou svojej osobnosti svedčil a svedčí o šľachetnosti prvého prezidenta SR Dr. Jozefa Tisu a význame našej prvej samostatnej štátnosti pre zachovanie národa. Zažejajme mu preto spoločne pevné zdravie, veľa Božích milostí, aby spod jeho pera vzišla ešte nejedna nádherná báseň oslavujúca Boha, človeka, prírodu, vieru, nádej a lásku.

TEODOR KRIŽKA

SVETLOSLAV VEIGL

Slnečný spev

(Sv. František z Assisi)

*Na tejto zebrovitej Zemi
žil raz zlatý žobráčik,
žeravý rubín rosy.*

*Ako bodrý dvadsaťtiročný mládenec
zatúžil zrazu svetlo v sebe nosiť.
Zriekol sa svojho bohatstva,
slávy a krivolakých mét,
lebo chcel objať celý svet.*

*Našiel si prekrásnu nevestu,
akú si ešte
nijaký ženích nenašiel.*

*Chudobná bola ako
kostolná myš, a predsa
celý svet mala pri nohách!
Zvláštna to žena!
Zvláštne to veno!*

*Viedla ho na hory, kde kvitol
biely encián,
biely kvet slobody.
Vták s krídlom ľahkým
jak páperie,
rýchly jak kométa.
Viedla ho za ruky
ku dverám tej izby trinástej,
do ktorej môže vojsť iba ten,
čo sa už zriekol všetkého.*

*A tak mu zjavila tajomstvo.
Tajomstvo, aké neuzrie*

*zakalené oko.
Kamenné ani dýchavičné.
Ani vlna ustavične
trasúca sa o svoje vlnobitie.
Ani vlna v ústach neviestok.*

*Tajomstvo, ako sa zlato
a diamanty v skúmvavke času
menia na piesok.*

*Tajomstvo, sen,
prečo sa zakaždým
na každom záhumní
po zimnom odriekaní
rozospieva zem.*

x

*Hľa, tento čistý hladký kameň,
vyhladený nárazmi iných kameňov
v premenách vekov.
Nepozná bahno nánosu,
lebo je ustavične uprostred,
ustavične omývaný prúdom,
ktorý ho oživuje
a dávajúc svoj podiel moru,
s ním sa spája.*

*Hľa, neha vody, osviežujúca unavené telo.
Pohľad otvorený, vítajúci pocestného.*

*Priateľ i nepriateľ mu je bratom, sestrou.
O každého sa chveje bolesťou
ako podmínované mesto.*

*Brat slnko
a sestra luna.
Nik nevyváža zlatom,
keď duša spieva splna.*

KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky
Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa
vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41,
841 04 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27,
810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk – Telefonické
predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo 1810/97. –
Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk –
www.kultura-fb.sk

ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

(Pokračovanie z predchádzajúceho čísla)

Srdce

*Môjmu kritikovi,
ktorý sa pohoršoval nad obrazom:
„Ohnivá priepasť srdca.“*

*Že srdce príliš malé jest,
to asi říci chceš,
než aby velké věci obsáhlo.
Však od těch dob,
co poesie křídla rozpína,
jest lidského srdce říší nesmírnou,
kde láska vládní, a její bolest též.
Vždyť krása nadzemská
sem často sestoupí
ku bránám jeho, by v něm sídlila.
A mnohokrát zde purpurový stan
své královně muž z lásky zbudoval,
když celý širý svět a nebes baldachýn
se přibýtkem mu příliš chudým zdál,
než aby v něm svou hlavu složila.
Snad zdáří se vám zmenšit
vzletem svým
to rozpětí od země ku hvězdám -
dál bude toužit srdce propastné,
až slituje se světa Stvořitel
a v přemíře své lásky
svolí sídlit v něm.*

*Když duše na čas v těle zajatá
se po své vlasti ptá, ji vesmír odpoví,
jak chorál lesa probudí svým prostým
zpěvem pták.
A velké jest, co velkým býti chce.
Vždyť sláva celé přírody jest ztajena
ve tvoru z nejmenších,
jimž vlídná Boží dlaň,
nám nepochopitelně, žiti dopřává.
Jen trosky bědné města pozemská
jsou hradu věčného,
v němž srdce shlédlo se
a věži obrovskou,
jež dorůst měla hvězd,
pradávná touha sotva stvořila
stín směšný Babelu,
jimž srdce naše jest.*

Ani nemusíme podrobne poznať antickú lyriku, aby sme predsa len mohli kategoricky vyhlásiť, že také verše nemohol vytvoriť sebe väčší básnik pred preniknutím a rastom kresťanského bytia. Tieto verše predpokladajú v tomto určitom kresťanskom básnikovi, ktorý sa volá Francis Thompson, pôsobenie nadprirodzenej viery a Zjavenie trojjediného Boha. Priepasť ľudského srdca sa tu poznáva z poznania Boha samého, Boha, ktorý sa stal človekom. I slávna veta Sofoklova o človekovi, bytosti najmocnejšej a najstrašnejšej, zostáva len v imanencii stvorenia, stvoreného. Prává priepasť medzi tvorom a nestvoreným Tvorcom a dokonca medzi previnilým tvorom a svätým Tvorcom sa dosiaľ nezjavila v svojej absolútnej priepastnosti zdesenému pohľadu človeka, a teda ani pohľadu básnika, ktorý je človek. Pri úvahách o predkresťanskom a pokresťanskom básníctve musíme mať jasné v tom, že kresťanstvo, pokiaľ ide o prirodzenú genialitu, nevydalo vôbec a v žiadnom ohľade väčších básnikov ako Homér alebo Aischylos či Euripides, Sapho, Catullus, Vergilius alebo Horatius. Mimoschodom, nemá ani väčších filozofov ako Aristoteles alebo Platon, väčších štátnikov ako Perikles alebo Scipio, Caesar alebo Augustus. Kristus prišiel v „plnosti času“; tento termín je použitý v Novom zákone v emfatickom zmysle; nevyhnutne má teda hlbší význam, v ktorom sa ukrýva a zjavuje tajomstvo; k nemu snáď patrí i tá okolnosť, že človek vo svojich určitých rozhodujúcich možnostiach a schopnostiach už dosiahol neprekrôčiteľný vrchol. Práve pokiaľ ide o básnikov vyslovil to nezabudnuteľne kardinál Newman: „Ináč pôsobia na mladost a ináč pôsobia na starosť slová klasického autora. Miesta, ktoré sa chlapcom zdajú len rétorickými, všeobecne povedanými, o

THEODOR HAECKER

Krása je, pretože je láska

O podstate kresťanského umenia III.

nič lepšími ani horšími ako sto iných, aké môže napísať obratný spisovateľ, ktoré sa učia naspamäť, ktoré pokladajú za celkom pekné a ktoré, ako sa domnievajú, môžu sami napodobniť... približia sa im nakoniec, keď prešli roky a oni sami nazhromaždili skúsenosti a preniknú ich srdce svojim smútkom a vážnosťou, svojou živiaccou exaktnosťou, ako keby ju počuli teraz prvýkrát. Potom porozumejú, čím to je, že tieto verše, vzniknuté náhodou jedného rána, alebo večera, pri jánskej slávnosti, alebo medzi sabinskými pochvaľovačmi, pretrvali pokolenia za pokolením, tisíce rokov, svojou mocou nad duchom, z ktorej sa bežná literatúra navzdory všetkým svojim hmatateľným prednostiam vôbec nemá s čím merať. Toto snáď bol dôvod pre populárne mienenie stredoveku, že Vergilius bol prorok alebo kúzelník. Jeho jednotlivé slová a vety, jeho patetické polverše vyjadrujú ako hlas samej prírody bolesť a ťažkomyselnosť, ale aj nádej v lepšie dni, čo všetko sú skúsenosti detí tej ktorej doby.“

Pretože „plnosť času“, t. j. plnosť stvorenej prirodzenosti nikdy nie je, nikdy nemôže byť plným bytím, ktorým je len bytie nestvorené, Boh sám - pretože je, ako hovorím, „plnosť času“, pojem zjavený, patrí ku Zjaveniu, ktorý sa uskutočňuje v dejinách a tým uznáva čas, t. j. prirodzenosť, a to v jej veľkosti a usporiadaní - práve preto spôsobujú niektorí kresťania veľký zmätok, ak si myslia a konajú tak, akoby malo nadprirodzené nahradiť či znivelizovať alebo dokonca zničiť prirodzené. Veľká teologická veta vysokej a zrelej scholastiky, že milosť predpokladá prirodzenosť, nie je vetou abstraktnou, ktorú sa máme len naspamäť naučiť a odriekavať, ale je to definícia samej skutočnosti a bytia, definícia prikazujúca žiť v usilovnom myslení, v čistom čítaní, v náležitom chcení, v mravnom konaní a primerane každému menivému okamžiku premenlivého času. Pre našu tému to znamená, že umelec je umelcom svojou prirodzenosťou a že o tom, ako je kto umelcom, sa bude posudzovať z jeho prirodzenosti. Ani krst, ba ani dokonala svätosť a česť oltára tu nerozhoduje. Deti sveta, ak nimi umelci sú, vedia to úplne presne, a preto sa vysmieávajú neporozumeniu a prostrednosti kresťanov, ktoré však nie sú potrebné. Je nemysliteľné, aby taký Dante, básnik skutočne kresťanský, vydával za kresťanské umenie nejakú paškvil len preto, že sa tento paškvil zaoberá kresťanskými námetmi.

Kresťan je hierarchista, musí zachovávať poriadok prirodzený aj nadprirodzený, musí triediť, aby našiel pravé jednoty, distinguer pour unir. Ján z Kríža je jeden z najväčších svätcov Cirkvi a zároveň jeden zo skutočne veľkých lyrikov svetovej literatúry. Svätcom sa stal len milosťou, básnikom bol len svojou prirodzenosťou, Bohom stvorenou prirodzenosťou; je najväčším kresťanským lyrikom prirodzenosti a milosti. Touto vetou sa vyhneme tomu, aby sme upadli do nového omylu a mysleli si, že milosť a svätosť stojí len bokom, len vo vonkajšom vzťahu ku genialite básnika v Jánovi z Kríža, alebo, aby sme prehovorili i o inom umení, že život milosti bol len nejakou primaľovanou svätožiarou moderných kostolných maliarov nad prirodzeným maliarskym géniom Fra Angelicovým. V oboch prípadoch boli korene geniálnej prirodzenosti takej ojedinelej a prirodzenej geniality bás-

nika a sochára živene a nasycované a premenené vodou krstu, takže obaja, básnik aj maliar, už vôbec nehľadali a nemaľovali prirodzené námety, ale len námety milosti, ovšem vďaka prirodzenej, k nástroju milosti pozdvihnutej genialite, čo je nevyhnutná podmienka, ktorú si môže odmyslieť len nesprávna abstrakcia. Záraz je nerozrušiteľná jednota v jasnej rozlíšiteľnosti. Pred ním je vo stvorenej prirodzenosti jednota v oddeliteľnosti. Snáď neužasne ten, kto pozoruje ako filozof vodu a pije ju a cíti, že ju možno tak zreteľne a radikálne rozložiť na dva prvky, že by si nikto nepomyslel, kto by poznal len ju, že zlúčeniny v určitom pomere môžu vytvoriť fenomenálne takú nečakanú, takú nevyskúmateľnú reálnu jednotu, akou je voda? To je podstata každej jednej jednoty v hmotnej prirodzenosti, že keby vyzerala čo ako najjednoduchšia a najvnútornejšia, môže byť rozložená vo viditeľné, teda rovnakému poriadku náležiacie prvky, ktoré ako sa zdá, nemajú vôbec nič spoločné. A to snáď platí nielen o prvkoch zjavne zložených, ale i o zdanlivo celkom jednoduchých.

Jednoduchšia a vnútornejšia je jednota všetkého duchovného, ako predpokladá telo. Nie je duša bez tela. Ale i táto jednota je jednotou v oddeliteľnosti: tu sa však už od seba neoddeľuje rovnaké od rovnakého, viditeľné od viditeľného, ale oddeľuje sa nerovnaké od nerovnakého, viditeľné od neviditeľného, nižšie od vyššieho a oddelenie má ohromujúce meno: smrť. Môže byť reálne oddelené telo od duše, viditeľné od neviditeľného. Už pri pohľade na zvädnutý list to môže človek symbolicky poznať, ešte lepšie pri pohľade na mŕtvolu zvieratá, ale hrôzu vzbudzujúcim spôsobom pri pohľade na mŕtvolu človeka. Jednota je v duchu pevnejšia, čo sa prejavuje už tým, že si hmota po oddelení sice vonkajšok uchováva nejaký čas formu a tvar, aby nakoniec ako púha hmota prepadla zákonom hmoty a rozpadla sa v prvky sebe navzájom nepodobné, ale rovnakého poriadku.

Princípom jednoty je vždy duch. Ani hmota, ani rastlinná či zvieracia duša tu nie sú samy skrze seba, ale skrze ducha. V ňom sa prejavuje v rôznych stupňoch, podľa toho, či ide o ducha stvoreného alebo nestvoreného, pravdivá a pravá jednota, ktorú nazývame reálne nerozrušiteľnou jednotou rozlíšiteľnosti. Hneď uvediem nádherný príklad. Jednotu ľudského ducha sa dá zreteľne rozoznať v myslení, čítaní a chcení. Jednota ľudského individuálneho ducha dostáva svoj ráz od nadvlády jednej z troch zložiek, ktoré sa reálne od seba celkom nedajú oddeliť. Sú tu s jednotou a ona s nimi, lebo tu nie je nič. Ale toto je iba obraz a podobenstvo tej absolútnej jednoty v rozlíšiteľnosti, o ktorých človek vôbec nemohol mať vedomie, keď mu bola zjavená a už ani po Zjavení nemôže pochopiť, a že je: trojjediný Boh kresťanov, absolútna jednota v reálnej rozlíšiteľnosti troch Osôb, najhlbšie mystérium bytia vôbec. Z tohto nestvoreného božského bytia, v ktorom bytie a bytosť tvorí dokonalú jednotu jeho existencie

šiteľnej jednoty, ale zo skúsenosti ústrednej dogmy Cirkvi, danej už tohto svetu z inkarnácie, z vtelenia Boha. Od tej doby, čo Druhá Božská Osoba Trojice v istej hodine dejín tohto stvoreného sveta, v „plnosti času“ vzala na seba ľudskú prirodzenosť a tým stvorenú prirodzenosť vôbec, pretože človek ako taký je guammodo omnia, totiž celá táto stvorená prirodzenosť - od tej doby už nestojí jednota Stvoriteľa a stvorenia - vďaka milosti! - na strašnom vratkom základe reálnej možnosti reálnej oddeliteľnosti, ale stále, vďaka milosti, na základe reálnej možnosti reálnej neoddeliteľnej účasti ľudskej prirodzenosti na prirodzenosť božiu. Lebo v Kristovi sú obidve prirodzenosti, božská a ľudská, v nevy-sloviteľnom vnútornom, po všetky veky neoddeliteľnom a navždy rozlíšiteľnom zjednotení, ktoré je najbližším obrazom navzájom neporovnateľnej jednoty v rozlišovaní samotnej Trojice, Inkarnácie, vtelenia Slova, neoddeliteľného zjednotenia božského a ľudského, nestvorenej a stvorenej prirodzenosti, dokonalého činu lásky Všemohúceho Boha Stvoriteľa, len Jemu Všemohúcemu možného, čo je ústrednou dogmou kresťanskej viery.

(Dokončenie v budúcom čísle)

